

Eesti maaelu arengu strateegia 2007–2013

Põllumajandusministeerium
2010

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus	4
1. Hinnang majanduslikule, sotsiaalsele ja keskkonna olukorrale ning lähteindikaatorid.	5
1.1. Üldine olukord	5
1.1.1. Majandusstruktuur	5
1.1.2. Tööhõive	5
1.1.3. Töötus	5
1.1.4. Rahvastik	6
1.2. Põllumajanduse, põllumajandussaadusi töötleva tööstuse ja metsanduse majanduslik olukord/konkurentsivõime	6
1.2.1. Põllumajanduslik tootmine	6
1.2.2. Põllumajandussaadusi töötlev tööstus	8
1.2.3. Maaparandus	9
1.2.4. Teadus, haridus, nõuanne	11
1.2.5. Metsamajandus	12
1.3. Põllumajanduskeskkond ja -maastikud	14
1.3.1. Maakasutus	14
1.3.2. Bioloogiline, (sh geneetiline) ja maastikuline mitmekesisus ning põllumajanduslik kultuuripärand	15
1.3.3. Vesi 16	
1.3.4. Mullastik	17
1.3.5. Kliimamuutus ja taastuv energia	18
1.4. Maapiirkonna ettevõtlus ja elukvaliteet.....	19
1.4.1. Maapiirkonna ettevõtlus	19
1.4.2. Elukvaliteet	20
1.4.3. Maapiirkondade loodus- ja kultuuripärand	21
1.5. Kohalik algatus.....	22
2. Üldine strateegia. Ühenduse strateegiliste eesmärkide seos siseriikliku strateegiaga	23
2.1. Strateegia lähtealused	23
2.2. Maaelu arengukava 2007-2013 sihtgrupp	23
2.3. Üldine tasakaal telgede vahel, ELi ja riiklikud prioriteedid, rahaliste vahendite soovituslik jaotus	24
2.4. Panus Lissaboni eesmärkide saavutamisse ja seosed Lissaboni tegevuskavaga	25
2.4.1. Panus Lissaboni eesmärkide saavutamisse	25
2.4.2. Seosed Eesti majanduskasvu ja tööhõive tegevuskavaga	26
2.5. Panus Göteborgi eesmärkide saavutamisse.....	26
2.6. Majanduse elavdamine.....	27
3. Strateegia telgede kaupa, kvantifitseeritud eesmärgid	27
3.1. Põllumajandus- ja metsandussektori konkurentsivõime parandamine	27
3.2. Põllumajanduskeskkonna ja paikkonna säilitamine.....	29
3.3. Maapiirkondade elukvaliteet ja maamajanduse mitmekesistamine	30
3.4. LEADER-telg	31
3.5. Kvantifitseeritud eesmärgid	32
3.5.1. Üldine sotsiaal-majanduslik areng	32
3.5.2. Konkurentsivõime	32
3.5.3. Keskkond	33
3.5.4. Laiem maaelu areng	33
3.5.5. LEADER	34
4. Maaelu arengukavad ja rahaliste vahendite soovituslik jaotus	34
5. Strateegia kokkusobivus ühenduse maaelu arengu strateegiasuunistega ning täiendavus muude ühenduse rahastamisvahenditega	34
5.1. Strateegia kokkusobivus ühenduse maaelu arengu strateegiasuunistega ning seosed muu ühenduse poliitikaga	35
5.1.1. Strateegia kokkusobivus ühenduse maaelu arengu strateegiasuunistega	35

5.1.2. Strateegia seosed muu ühenduse poliitikaga	35
5.2. Vastastikune täiendavus ÜPP ja muude ühenduse rahastamisvahenditega.....	38
5.2.1. Vastastikune täiendavus ÜPPga.....	38
5.2.2. Vastastikune täiendavus muude ühenduse rahastamisvahenditega.....	38
6. Maaeluvõrgustik	40

Sissejuhatus

Eesti maaelu arengu strateegia (MAS) hõlmab ajavahemikku 2007–2013. Maapiirkondade säästvat arengut silmas pidades keskendub MAS ühenduse põllumajanduse ja metsanduse konkurentsivõime, maade hooldamise ja keskkonna, elukvaliteedi ja tegevuste mitmekesistamise eesmärkidele, võttes samas arvesse Eesti maaelu omanäolisust ja mitmekesisust. Euroopa Liidu (EL) liikmesriigina on Eestil võimalik osaleda ühenduse maaelupoliitikas ja saada osa Euroopa Liidu maaelu arengu toetuste eelarvest. Käesolev dokument on tugiraamistik Eesti maaelu arengukava 2007–2013 koostamiseks.

MAS sisaldab majandusliku, sotsiaalse ja keskkonna hetkeolukorra analüüsi, üldist strateegiat koos ühenduse prioriteetide tõlgendamise ja riiklike prioriteetidega, telgedepõhist strateegiat koos kvantifitseeritud eesmärkidega, strateegia sisemist ja välist kooskõla ning vastastikust täiendavust muude ühenduse finantsinstrumentidega, riikliku maaeluvõrgustiku loomise korraldust ja soovituslikku eelarvet.

MASi koostamisel on lähtutud nõukogu määrusest (EÜ) nr 1698/2005, Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondist (EAFRD) antavate maaelu arengu toetuste kohta, nõukogu otsusest, 20. veebruar 2006, ühenduse maaelu arengu strateegiasuuniste kohta (2006/144/EÜ) ja komisjoni strateegiavormi töödokumendist. Maaelu arengu poliitika täiendab ühist põllumajanduspoliitikat (ÜPP) ning annab seeläbi panuse ühenduse eesmärkidesse ja integreerib muud poliitikaprioriteetid, edendades erinevate valdkondade vahelist koostoimet. MAS vastab ühenduse ja siseriiklikele prioriteetidele ning täiendab ühenduse poliitikat. MASi vastastikust täiendavust ja kooskõla muu ühenduse poliitikaga kirjeldatakse täpsemalt 5. peatükis.

MASi üldises kontekstis võetakse ühelt poolt arvesse ÜPP konkurentsivõimele ja säästvale arengule suunatud otsuseid, mis toetuste tootmisest lahtisidumise kaudu suurendavad turule orienteeritust ja läbi erinevate keskkonna-, toiduohutus- ja loomade heaolu nõuete põllumajandustootjate omavastutust suurendades aitavad kaasa keskkonnasäästlikkusele ja tarbija rahulolule. Teiselt poolt arvestatakse ka Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) läbirääkimistest tulenevat survet ÜPP arengule ja sellest põhjustatud toetuste vähenemisele ning maailma põllumajandusturu liberaliseerimisele.

MASi koostamine ja koordineerimine on toimunud Põllumajandusministeeriumi juhtimisel. Põllumajandusministri 1. septembri 2005. aasta käskkirjaga nr 240 moodustati juhtkomisjon Eesti maaelu arengukava 2007–2013 ettevalmistamiseks. Lisaks Põllumajandusministeeriumile kuuluvad juhtkomisjoni Rahandusministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Siseministeeriumi, Keskkonnaministeeriumi, Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Ameti, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja, Eesti Põllumajandustootjate Keskliidu, Eesti Keskkonnaühenduste Koja, Eestimaa Talupidajate Keskliidu, Eesti Erametsaliidu, MTÜ Eesti Noortalunikud, Eesti Külaliikumise Kodukant, Eesti Maaülikooli, MTÜ ETNA Eestimaal ja MTÜ Eesti Väike- ja Keskmiste Ettevõtjate Assotsiatsiooni esindajad. Juhtkomisjonis toimub põhitöö telgedepõhistes töörühmades, kus osalevate sotsiaalpartnerite ring on veelgi laiem. MASi koostamisest on antud ülevaateid ka Põllumajanduse ja Maaelu Arengu Nõukogus ja Riigikogu maaelukomisjonis. Maaelu arengu strateegia on kooskõlastatud ministeeriumidega ning MASi on heaks kiitnud Vabariigi Valitsus. Strateegia esitatakse teadmiseks Euroopa Komisjonile.

1. Hinnang majanduslikule, sotsiaalsele ja keskkonna olukorrale ning lähteindikaatorid

1.1. Üldine olukord

1.1.1. Majandusstruktuur

Eesti viimase 10 aasta keskmine majanduskasv on olnud 6,9%, ELis on sellest rohkem suutnud vaid Iirimaa – 7,8%. Et EL-25 keskmine majanduskasv on samal ajal olnud keskmiselt 2,3%, on Eesti sisemajanduse koguprodukt (SKP) inimese kohta 2006. aastaks ostujõu pariteeti arvestades jõudnud esialgselt ELiga liitumise tasemelt umbes kolmandikult kahe kolmandikuni (64,7%) ELi keskmisest tasemest. Praeguse arengu jätkudes võime aastaks 2008 jõuda u 73%ni ELi keskmisest SKPst. SKP 2000. a. püsivhindades on toodud lisas.

Üle poole (59% 2003. aastal) riigi majanduskasvust leidis aset Põhja-Eestis, järgnes Lõuna-Eesti (17,6%). Ülejäänud piirkondade osatähtsus oli 7,2–8,5%. Piirkondlikud erinevused SKP osas on viimastel aastatel kasvanud. Aastatel 1998–2003 on kasvanud Põhja-Eesti (+2,2%) ja Lõuna-Eesti (+0,2%) osatähtsus ning vähenenud ülejäänud piirkondade oma. Nimetatud ajavahemikul on SKP elaniku kohta kasvanud keskmiselt 1,7 korda. Regiooniti on kasv ebaühtlane: Põhja-Eestis 1,72, Lõuna-Eestis 1,68, Kesk-Eestis 1,6 ning Lääne- ja Kirde-Eestis 1,5 korda. Põhja-Eestis ületas SKP elaniku kohta riigi keskmist näitajat 1,5 korda. Kirde-Eesti vastav näitaja oli 59,4% ning ülejäänud piirkondades 68–70%.

2006. aastal oli SKP jooksevhindades 204,6 miljardit krooni ja püsivhindades 158,1 miljardit krooni ehk 11,4% suurem kui 2005. aastal.

Tegevusalade kaupa kasvas 2006. aastal lisandväärtus püsivhindades eelmise aastaga võrreldes kõige enam finantsvahenduses (22,8%) ehituses (13,3%). Järgnesid hulgi- ja jaekaubandus (12,6%) ning töötlev tööstus (12,8%). Lisandväärtus vähenes vaid kalapüügi tegevusalal. SKP suurenemist mõjutasid kõige enam töötlev tööstus, veondus, laondus ja side ning hulgi- ja jaekaubandus. Põllumajanduse, jahinduse ja metsamajanduse lisandväärtus kasvas 2006. aastal 0,4%.

1.1.2. Tööhõive

Hõivatud inimeste arv suurenes 2006. aastal ligikaudu 40 000 inimese võrra ehk 6,4%. 2006. a. seisuga oli tööhõivemäär 61,6%, mis on ligilähedane EL-25 vastavale näitajale (63,3%).

Maapiirkonnas on alates 1989. aastast tööga hõivatute arv vähenenud 246,3 tuhandest kuni 181,3 tuhandeni 2006. aastal. Primaarsektori (põllumajandus, jahindus, metsandus) osatähtsus tööhõives on vähenenud 14,5%ni, tertsaarsektori (teenindus) osakaal on kasvanud 51%ni ning sekundaarsektori (töötlev tööstus, mäctööstus, ehitus, energeetika, gaasi- ja veevarustus) osatähtsus 34,5%ni. Kokku on alates 1989. aastast primaarsektori tööhõive vähenenud 111 tuhande tööga hõivatute võrra.

Viimase viie aasta jooksul on maapiirkonnas täheldatav primaarsektori tööhõive osatähtsuse jätkuv vähenemine (1–2% aastas), sekundaarsektori kasv (u 1% aastas) ning tertsaarsektori stabiliseerumine 50–53% juures. Tööhõive kasvu peamised allikad on jätkuvalt töötlev tööstus, maaturism, ühistegevuse ja partnerluse laiendamine, haridus ja kaubandus, kuid ka veondus ja ehitus.

1.1.3. Töötus

Tööjõuturu positiivsete arengute tulemusel alanes töötuse määr 2006. aastal 7,9%lt 5,9%ni. Maapiirkonna töötuse määr vähenes 2006. aastal sama ajavahemiku jooksul 7,3%lt 6,2%ni. Samas on probleem töökohtade vähesus maapiirkonnas. Töötuse määr oli kõrgeim Kirde-Eestis (12,1%) ning madalaim Põhja- (4,3%) ja Lääne-Eestis (4,0%).

2006. aastal oli töötuse määr kõrgem põhiharidusega inimeste seas – 12,8%, üldkeskharidusega, kutseharidusega ja pärast põhiharidust omandatud keskeriharidusega inimeste seas oli see 6,2%, pärast üldkeskharidust omandatud keskeriharidusega inimeste puhul 4,9% ning kõrg- ja kraadiharidusega inimeste puhul 2,6%.

2002. aastal oli 15–74aastastest mitteaktiivsetest maaelanikest heitunuid 9% (11 900 inimest), linnades aga 2% (5800 inimest). 2003. ja 2004. aastal kahanes heitunute arv maal vastavalt 300 ja 1500 inimese võrra, moodustades 7,8% ja 7,3% mitteaktiivsetest. Suurem mure on heitunute arvu suurenemine madala haridustasemega maaelanike, eriti meeste hulgas. Kokkuvõttes heitunute arv, mis püsis 2002.-2004. aastal Eestis 18 000 ümber, vähenes 2005. aastal 14 700-ni. 2006. aastal vähenes heitunute arv eelmise aastaga võrreldes 2 korda – 7200-ni.

1.1.4. Rahvastik

Eesti rahvaarvu vähenemine on viimastel aastatel pidurdunud. 2001. aasta 1. jaanuari seisuga oli Eestis 1 367 tuhat elanikku, 2007. aasta alguses aga 1 342 tuhat. Maaelanikkonna üldarv on jäänud suhteliselt stabiilseks: 1989. aastal 446 800; 1999. aastal 437 566 ja 2007. aasta alguses 475 961 inimest.

1.2. Põllumajanduse, põllumajandussaadusi töötleva tööstuse ja metsanduse majanduslik olukord/konkurentsivõime

1.2.1. Põllumajanduslik tootmine

Põllumajandus on üks üleminekuperioodil kõige sügavamaid muutusi läbi teinud majandusharusid. Vaatamata põllumajanduse vähenenud osatähtsusele Eesti majanduses, on säilinud selle kandev roll elanike toiduinete varustamisel, maapiirkondade ettevõtluses ning kultuurimaastiku kujundamisel.

Üheksa aastat järjest (aastatel 1994–2002) kahanes põllumajanduse ja jahinduse lisandväärtus püsivhindades keskmiselt 5% aastas. Alles 2003. ja 2004. aastal hakkas põllumajanduse ja jahinduse tegevusala lisandväärtus veidi suurenema (vastavalt 2,0% ja 6,2%). Põllumajanduses loodava lisandväärtuse negatiivne reaalkasv on mõjutanud ka põllumajanduse ja jahinduse osatähtsust tegevusalade lisandväärtuses kokku. Kui 1997. aastal moodustas põllumajandus veel ligi 3,9% SKP lisandväärtusest, siis 2004. aastal vaid 2,4%.

Kui nt 1997. aastal oli SKP kasv põllumajanduses tööga hõivatu kohta ligi 27% väiksem kui kogu majanduses, siis 2002. aastal oli lisandväärtuse kasv põllumajanduses tööga hõivatu kohta juba ligi 40% väiksem kui kogu majanduses.

Põllumajanduse majandusliku arvestuse kohaselt oli põllumajandustoodangu väärtus 2004. aastal 7405 mln krooni, millest tootetoetused taime- ja loomakasvatusele moodustasid 5,3% (395,5 mln krooni). Võrreldes 2003. aastaga, suurenes põllumajanduse majandusharu toodang (jooksevhindades) koos toetustega 9,6% ja toetusteta 8,0%. Põllumajandustootjate brutolisandväärtus suurenes 2004. aastal 2003. aastaga võrreldes 15,2% ja netolisandväärtus 21,2%, mis on tingitud eelkõige tootetoetuste suurenemisest ja toodangu müügihindade suuremast tõusust, võrreldes sisendihindade kallinemisega. Tootjahindadest suurenes enim toorpiima hind (32,3%). Suurema osa toodanguväärtusest moodustab loomakasvatus, mille osakaal oli 2004. aastal ligikaudu 58,5%.

2003. a. struktuuriuuringu andmetel on Eestis ligi 37 000 põllumajanduslikku majapidamist. Eestis on suhteliselt suur ka alla ühe Euroopa suurusühiku (ESÜ) suuruste põllumajanduslike majapidamiste osakaal (ligikaudu 62,5% majapidamistest). Kui lugeda aktiivseteks põllumajanduslikeks majapidamisteks neid, kes on taotlenud põllumajanduslikuks tootmiseks või maastiku korrashoidmiseks ühtset pindalatoetust, siis

ühtse pindalatoetuse taotlejaid on meil u 19 000. Samas tuleb arvestada, et vastavalt põllumajandusliku raamatupidamise andmebaasi (FADN) andmetele on meil vaid u 7000 n-ö professionaalset äriettevõtjat, kes põhilise osa oma sissetulekust saavad põllumajanduslikust tootmisest (suuremad kui 2 ESÜ). Suhteliselt tagasihoidlik on põllumajandustootjate ühine majandustegevus – 2007. aastal oli Eestis 67 põllumajandustootjate tulundusühistut, kelle realiseerimise netokäive kokku oli 384 mln krooni, mis moodustas ainult 6,5% kogu põllumajanduse realiseerimise netokäibest.

Vanuseline struktuur Eesti põllumajanduses on võrreldav EL-15 omaga. Alla 35aastased põllumajandusettevõtete ainuvaldajad moodustasid 10% põllumajandusettevõtjatest, vanemad kui 55aastased 55%. Võrreldes EL-15 vastavate näitajatega, kus 35aastaste suhe 55aastastesse on 0,12, on Eestis vastav näitaja 0,19. Sellest tuleneb vajadus soodustada noorema põlvkonna osalemist põllumajanduses.

1.2.1.1. Põllumajandusliku tootmise konkurentsivõime

Põllumajandusliku tootmise konkurentsivõime praeguse olukorra mõistmiseks tuleb pöörata tähelepanu juba pikemaajalistele probleemidele. 1990. aastatel raskendasid põllumajanduse ümberkorraldamist nii varasemate nõukogudeaegsete turgude äralangemine ja tootmissisendite kiire kallinemine kui Eestis rakendatud liberaalne kaubanduspoliitika. Sellistes ebavõrdsetes konkurentsitingimustes vähenes põllumajanduse kui sektori konkurentsivõime ning puudusid võimalused vajalike investeeringute tegemiseks. Langesid ka põllumajandussaaduste kokkuostuhinnad, mis ei võimaldanud tootmise ajakohastamiseks ja keskkonnasõbralikumaks muutmiseks akumulereida piisavalt kapitali.

Lisaks sellele on investeeringuvajadus oluliselt suurenenud seoses põllumajandusliku tootmise vastavusse viimisega Eesti poolt ühinemislepinguga võetud kohustustega rakendada vastavaid ELi õigusakte. Pärast ELiga ühinemist on seoses otsetoetuste suurenemisega Eesti kui uue liikmesriigi põllumajandustootjate investeeringute omafinantseerimise suutlikkus paranenud, kuid samas on ka kulutuste tase kasvanud.

Siinkohal tuleb lisada, et ka uue programmi perioodi 2007–2013 jooksul on oodata suuri lisainvesteeringuid vajavaid uusi nõudeid põllumajandustootjatele (2007. aastast suurematel loomakasvatajatel parima võimaliku tehnika (PVT) kasutamise kohustus). PVT nõuete järgimine peab tagama keskkonnanõuete parima täitmise. Eestis on koostatud loomakasvatuse (veiste, sigade ja lindude) jaoks kohalikud PVT juhised, mis arvestavad lisaks keskkonnakaitsele veel ka farmipersonali ning loomade heaoluga. Eelistatakse sellist tehnoloogiat, mis vähendab reostuse sattumist õhku, vette või pinnasesse ja võimaldab jäätmete paremat ärakasutamist. Samuti arvestatakse energia- ja veeresursi optimaalset kasutamist. Loomakasvatajad, kes peavad hakkama vastama PVT nõuetele, on keskkonnakompleksloa kohustuslased, kus sätestatakse kõik PVT nõuetega vastavusse viimiseks vajalikud investeeringud ja määratakse ka tähtpäevad, mis ajaks peab tootja vastavatele nõuetele vastama.

Lisaks on uue perioodi alguses vaja arvestada nõuetele vastavusest tulenevate nõuetega vastavusse viimise investeeringuid. Näiteks on perioodi viimastel aastatel jõustumas lindude ja maheloomade pidamise uued nõuded ning need toovad kaasa investeeringuvajaduse hüppelise kasvu nii linnukasvatases kui mahepõllumajanduses. Samuti on oodata täiendavaid nõudeid loomade kaitset ja heaolu käsitlevast ühenduse tegevuskavast 2006–2010, millele tuleb tähelepanu pöörata.

Eesti Maaülikooli poolt läbiviidud põllumajandussektori investeeringute vajaduse uuringust selgub, et aastatel 2007–2013 tuleb investeerida Eesti põllumajandussektoris erinevatele stsenaariumidele tuginedes 19,4–21,8 mld krooni, sellest 5,8–6,5 mld krooni on seotud uute nõuetega, ülejäänud 13,6–15,3 mld krooni on eespool nimetatud 1990. aastate tegemata investeeringute mõju, mis nüüd tuleb aasta-aastalt tasa teha. Uuringust tuleb välja ka, et vastavalt FADNi andmetele on suuremad põllumajandustootjad suhteliselt paremini varustatud kasutamiskõlblike masinate, seadmete ja ehitistega kui väiksemad põllumajandustootjad. Väiksemate ja keskmiste põllumajandustootjate põhivarast on täielikult amortiseerunud vastavalt 64% ja 58,6%, suurematel aga 41,9% põhivarast.

Arvestades suurt investeeringuvajadust, tuleb tähelepanu pöörata ka põllumajandustootjate vajalike investeeringute omafinantseerimise suutlikkusele. Põllumajandustootjate tulu analüüsimiseks tootmistüüpide ja suurusgruppide kaupa on kasutatud FADNi andmeid. Põllumajandusettevõtete

netolisandväärtusel põhinenud jätkusuutlikkuse analüüs näitas, et väikesed põllumajandusettevõtted ei ole jätkusuutlikud, neil ei ole piisavalt vahendeid investeeringuteks ja tootmise ümberkorraldamiseks. Ka keskmise suurusega ettevõtted vajavad oluliselt ümberkorraldamist, nende tugevnemine ja jätkusuutlikkuse paranemine on äärmiselt oluline maaelu arengu ja konkurentsivõimelise põllumajandussektori seisukohast. FADNi andmetel oli suuremate kui 2 ESÜ suuruste ettevõtete netolisandväärtus tööjõuühiku kohta 2003. aastal keskmiselt 58 870 krooni. 2004. aastal oli vastav näitaja põhiliselt seoses toetuste tõusuga juba 113 533 krooni. Samas jääb see oluliselt alla EL-15 vastavale näitajale – 341 925 krooni (2003. a.).

Püüandussektor seisab silmitsi uute väljakutsetega, mis on eelkõige seotud tootmispiirangute kadumisega aastal 2015. Püüandusektori suuremaid probleeme on hetkel püümatootjate vähenemine omavaheline koostöö, mis nõrgendab nende turupositsiooni ja võimet mõjutada toorpiima kokkuostuhinda. Püümatootjad on siiani keskendunud peamiselt toorpiima tootmisele, vaid ligi veerand kogu toodetavast toorpiimast töödeldakse kas püümatootjate endi poolt või nendele kuuluvates tööstustes.

Mahepõllumajandustootmise peamiseks probleemiks on tootmis-töötlemisahela halb toimimine, mistõttu sulandub suur osa mahetoodangust töötlemise käigus tavatoodangu hulka ning kaotab seega oma erilise. Seetõttu on toimunud ka mahepõllumajandustooteid töötleva tööstuse ja turuarenduse mahajäämus, mille tulemusel ei ole mahepõllumajandustooteid kaubanduses piisavalt saada.

1.2.2. Põllumajandussaadusi töötlev tööstus

Toiduainetööstus on peamine kodumaise põllumajandustoodangu kokkuostja ja väärindaja. Põllumajandussaaduste töötlemine mittetoiduks moodustab siiani väga väikese osa Eesti põllumajandussaadusi töötleva tööstuse toodangust.

Toiduainetööstus andis 2004. aastal 19% kogu töötleva tööstuse toodangust, ligikaudu 4% sisemajanduse koguproduktist ja 4,6% kogu ekspordist. Toiduainetööstuse toodangust ligi 30% eksporditakse, kuid sellegipoolest on põllumajandustoodete kaubandusbilanss alates 1995. aastast olnud negatiivne. Toiduainetööstuse sektoris töötab keskmiselt 3% (21 300 töötajat) hõivatutest ning 14% kogu töötleva tööstuse töötajaskonnast. Toiduainetööstuse osakaal töötleva tööstuse kogutoodangus on küll langemas, kuid selle põhjus ei ole mitte niivõrd toiduainetööstuse toodangumahtude vähenemine, kuivõrd teiste sektorite, eeskätt masina- ja aparaaditööstuse ning puidutööstuse osatähtsuse suur tõus. Jätkuvalt on tegemist töötleva tööstuse kõige suurema, kuid ka kõige madalama müüginimahu kasvutempoga sektoriga. 2004. aastal oli toiduainetööstuse lisandväärtus püsihindades ligikaudu 2,6 mld krooni, mis on u 13% kõrgem kui 2000. aastal. Lisandväärtus töötaja kohta oli suurem kui põllumajanduses, 2003. a. seisuga 132 400 krooni. Kogu toiduainetööstuse toodangumahu on suurim osa püümatööstusel, mis moodustas 2004. aastal 32% kogutoodangust ning mille osatähtsus on aastatega kasvanud.

Sektori ettevõtete arv on viimastel aastatel püsinud stabiilsena. 2005. a. seisuga oli Veterinaar- ja Toiduamet (VTA) tunnustanud 139 lihatöötlemisettevõtet, 41 püümatöötlemisettevõtet, 162 leiva- ja pagaritööstust, 15 jahu ja tangaineid tootvat ettevõtet, lisaks muude valdkondade ettevõtteid. Arvuliselt oli 2005. a. oktoobri seisuga kõige enam kuni üheksa töötajaga ettevõtteid (46%), kokku moodustavad kuni 50 inimesele tööd andvad ettevõtted üle 80% ning kuni 250 inimesele tööd andvad ettevõtted 96% sektoris tegutsevate ettevõtete koguarvust. Mahepõllumajandusliku töötlemisega tegelevaid ettevõtteid oli 2005. a lõpu seisuga VTA registris kümme.

Toiduainetööstus on Euroopa Liiduga liitumisest kõige enam mõjutatud tööstusharu – ettevõtete vastavusse viimiseks toiduohutuse nõuetega oldi lühikese aja jooksul sunnitud tegema suuri investeeringuid. Et tagada nõuetele vastavus, on viimastel aastatel investeeritud peamiselt tootmishoonete rekonstrueerimisse ja amortiseerunud seadmete väljavahetamisse. Statistikaameti (ESA) andmetel investeeriti aastatel 2002–2004 toiduainetööstusesse ligikaudu 2,7 mld krooni. Kõige suuremas ulatuses on investeeritud masinate ja seadmete soetamisse (49%) ning hoonete ja rajatiste rekonstrueerimisse (34,5%). Eesti toiduainetööstuse investeeringud põhivarasse jooksevhindades olid 2004. aastal 1 004 800 000 krooni.

Tänaseks on Eesti põllumajandussaadusi töötleva tööstuse sektor saavutanud juba teatava investeeringutaseme – ettevõtted on viidud vastavusse toiduohutuse nõuetega ning tootmine on muutunud efektiivsemaks. Probleemiks on aga jäänud vähene orientatsioon kõrgema lisandväärtusega ning kvaliteettoodetele, tööstuste vähene spetsialiseerumine ja endiselt madal efektiivsus. Samuti ei suuda vananevad tootmis- ja pakendustehnoloogiad tagada tänapäeva nõuetele vastavat toodete kvaliteedi stabiilsust.

Eesti siseturul on põhiprobleemid turu väiksus ja tarbijate madal ostujõud (kulutused toidule ja joogile moodustasid 2004. aastal keskmiselt 28% leibkonna kogukulutustest). Turuosa hoidmiseks tuleb paindlikult reageerida turu muutuvatele nõudmistele ning kindlustada oma toodete püsiv kvaliteet ja konkurentsivõimeline hind. Nii ekspordile ning suurkaubandusele orienteeruvatele tööstustele kui ka spetsiifilisi, eripäraseid tooteid tootvatele (nišitootmine, sh mahetooted ning alternatiivsete kultuuride töötlemine) väikeettevõtetele on toodete konkurentsivõimelise hinna tagamise üks võimalus senisest suurem spetsialiseerumine ja keskendumine suurema töötlusastmega, lõpptarbijale suunatud toodete tootmisele.

Üks suuremaid probleeme on ettevõtete vähene tähelepanu uute tehnoloogiate kasutuselevõtule ja tootearendusele, mille põhjuseks on suhteliselt lühikese aja jooksul tehtud kohustuslikest investeeringutest põhjustatud rahaliste vahendite nappus. Võrreldes 2000. aastaga, on ESA andmetel toiduainesektori investeeringud ettevõtete teadus- ja arendustegevusse kasvanud küll enam kui 42%, kuid samas moodustasid 2004. aastal toiduainetööstuste poolt tehtud katse- ja arendustööd SKPst vaid 0,013%. Eurostati andmetel moodustasid 2003. aastal Eesti kogu ettevõtlussektori kulutused teadus- ja arendustegevusse SKPst 0,28%, võrreldes EL-25 keskmise 1,23%ga. Samas eeldab vajadus kaasas käia turu uuenevate nõudmistega senisest suuremat tähelepanu uute toodete ning tehnoloogiate arendamisele ning tihedamat koostööd erinevate teadusasutustega.

Vajaka jääb ka spetsialistide väljaõppest rahvusvahelisel tasemel, mille jaoks ettevõtetele ressursse napib. Hetkel on tööturul olemas sektori spetsiifikat tundvaid ja kogemusi omavaid inimesi, komplitseerituks muutub olukord aga juhul, kui vajatakse kõrge kvalifikatsiooniga spetsialisti. Lisaks sellele on põllumajandussaadusi töötleva tööstuse ettevõtted seni ressursside nappuse tõttu liiga vähe investeerinud keskkonnakaitsega seotud eesmärkide täitmisel. Juba lähitulevikus tuleb sellele valdkonnale oluliselt suuremat tähelepanu pöörata.

Eestile tüüpilise toidu tootmise, töötlemise, turustamise ja tarbimise olukorra kaardistamiseks, Eesti toidu kuvandi kujundamiseks, toidusektori konkurentsivõime suurendamiseks ning tarbija huvide kaitseks ja teavitamiseks on koostatud arengukava “Eesti toit”. Arengukava tulemusena peaks tõusma tarbijate teadlikkus toiduohutusest, kvaliteedist, tervislikust toitumisest ning tüüpilisest Eesti toidust. Tarbija suurem teadlikkus mõjutab läbi nõudluse ka tootjaid. Kui MASi töötleva tööstuse tegevused on suunatud keskkonnasõbralikesse tehnoloogiatesse tehtavatesse investeeringutesse, tootearendusse, kvaliteeti ja turustamisse, siis “Eesti toit” täiendab neid tegevusi eeskätt tarbija teavituse ja koolituse osas.

1.2.3. Maaparandus

Üle poole põllumajandusmaa ja ligi poole metsamaa sihipärane kasutamine on võimalik ainult sel juhul, kui nendel maadel tagatakse maaparandussüsteemide nõuetekohane toimimine. Selle põhjuseks on Eesti kliimatingimused, kus sademete aastamaht (550–700 mm) ületab oluliselt aurumise (400–450 mm). Eesti kasutusel olevast põllumajandusmaast on kuivendatud 420 000 ha ehk ligi pool, metsamaal on kuivendusvõrke 600 000 hektaril. Metsast (valdavalt eramets) kannatab liigniiskuse all veel ligikaudu 400 000 ha. Olemasolevatest põllumajandusmaa kuivendussüsteemidest enamik, s.o üle 70%, on rajatud rohkem kui 30 aastat tagasi, kuivendussüsteemid ei ühti maade tagastamise ja erastamise järel tekkinud maatükkide jaotusega.

Maaparandussüsteemid on valdavalt 60–400 ha suurused ja paiknevad üldjuhul mitme maaomaniku maal. Maaparandussüsteemide eesvoole on üldjuhul võimalik korras hoida ühistööna, paraku on maaparandusalane ühistegevus vähe arenenud. Maaparandustööde tegemine on maakasutajale kulukas

lisakohustus (võrreldes parasniiskel maal tegutseva tootjaga) ja käib enamikule maaomanikest ilma toetuseta üle jõu.

2005. aastal teostatud maaparandusuuringu tulemustest selgus, et kuivendatud maast on 11% heas, 63% rahuldavas ja 26% puudulikus kuivendusseisundis. Investeeringute nappus vähendab hea ja rahuldava kuivendusseisundiga maade osakaalu hinnanguliselt ligikaudu 2–3% aastas.

Ilmastiku tõttu oli põllumajandustootjatele eriti ebasoodne 2004. aasta ja seda pea kogu vegetatsiooniperioodi jooksul. Kriitiliseks kujunes just saagikoristusperiood, kui oli tormi koos tugevate sadudega ning tekkisid üleujutused. Kahju hindamise komisjoni hinnangul võimendas looduskahjude tekkimist maaparandussüsteemide halb seisukord, mis on tingitud hoiutööde tegematajätmisest.

Peamine eesmärk on põllumajandusmaal ja metsamaal kuivendussüsteemide toimimisvõime säilitamine, et maa kui põhiressurs ei muutuks kasutuskõlbmatuks. Tulevikule mõeldes peab arvestama ka kliima edasise muutumisega. On prognoositud, et ilmastik muutub ebastabiilsemaks, kevadine liigveehulk väheneb ja sügisene suureneb. See tähendab, et kuigi vegetatsiooniperiood pikeneb, ei tarvitse pikeneda põllutööde periood, kui maade kuivendusintensiivsuse tõstmisega ei tagata sügiseseks koristusperioodiks vajalikku kuivendusnormi. Eelkõige on kavas toetada olemasolevate maaparandussüsteemide rekonstrueerimist ja uuendamist, kuid teatud juhtudel on võimalik ehitada ka uusi süsteeme. Samas on uute süsteemide ehitamist kavas piirata meetme valikukriteeriumides madalamate hindepunktide kaudu.

Kuigi sademete aastamaht ületab oluliselt aurumise, ei ole sademete jaotus vegetatsiooniperioodil ja aastate kaupa ühtlane. Küllalt sageli võib ette tulla lühemaid või pikemaid põuaperioode, mis põhjustavad olulisi saagikadusid eriti kõõgiviljapõldudel ja puuviljaaedades. Ilmastikuriskide vähendamiseks ja stabiilsete saakide saamiseks on vajalik seetõttu tähelepanu pöörata niisutussüsteemide rajamisele ja toimimisele. Seoses kliimamuutustega on tekkinud vajadus veerežiimi kahepoolseks reguleerimiseks, mis võimaldab maade altniisutamisel veeressursi mitmekülgsemalt ja loodusäästlikumalt kasutada. Sellest tulenevalt on vajadusel toetatav ka niisutussüsteemide ehitamine, rekonstrueerimine või uuendamine.

Mitmel pool Eestis on probleemiks muldade hapestumine. Alates 1990. aastast on happeliste muldade lupjamistööd tehtud ebapiisavas mahus ja käesoleval ajal toimub põllumajandusmaa taashapestumine, mille peatamiseks tuleks lupjamistöid teha vähemalt 25–30 tuhandel hektaril aastas.

1.2.3.1. Maaparandustööde keskkonnamõjud

Maaparandussüsteemide kasutamise kaasnivad nii positiivsed kui negatiivsed looduskeskkonda mõjutavad protsessid. Põhiliselt ilmnevad lühiajalised negatiivsed keskkonnamõjud eesvoolude rekonstrueerimisel (kaevetöödel muda ja sellest vabanevate biogeenide kandumine allavoolu). Ehitustehnoloogiliste võtete rakendamisel ei ületa mõju ulatus, olenevalt veejuhtme langusest, 0,5–2,0 kilomeetrit. Samas on positiivne see, et eesvoolude puhastamise käigus eemaldatakse veejuhtmetest sinna settinud sekundaarne reostus. Võrreldes kraavitusega, vähendab drenaaž pinnaseerosiooni, kuid negatiivse küljena suureneb lämmastiku väljakanne. Oluline osa haritavalt maalt väljakantavast toitainekoormusest on tingitud maa puudulikust kuivendusseisundist. Kuivendussüsteemide ebapiisava toimimise tõttu halveneb taimede kasvuvõime, mis omakorda vähendab mullas toitainete seotust ja suurendab pindmist äravoolu – lõppkokkuvõttes suureneb seega biogeenide väljakanne eesvoolu, jõgedesse ja järvedesse. Korras kuivendussüsteemidega alal on mulla poorsus üldjuhul suurem, seega on pindmine äravool väiksem ja väheneb biogeenide väljakanne hüdrograafilisse võrku. Eesvooludel maaparandustööde looduskeskkonnale negatiivsete mõjude vähendamiseks tuleb kasutada abinõusid, mille eesmärk on lokaliseerida võimalik toitainete väljakanne ja säilitada ökoloogiline stabiilsus. Kuivendussüsteemide asjakohane rekonstrueerimine võimaldab oluliselt parandada veekogude seisundit.

Maaparandussüsteemide ehitusel, rekonstrueerimisel ja uuendamisel arvestatakse keskkonnamõjudega nii süsteemisiseselt kui väljaspool maaparandussüsteemi piirkonda. Rakendatava meetme raames eelistatakse hindamiskriteeriumides keskkonnatingimuste parandamise ja keskkonnarajatistega seotud tegevusi.

Keskkonnamõju hindamine algatatakse Eesti seadusandluses ettenähtud juhtudel. Lisaks kaalutakse keskkonnamõju hindamise algatamise vajalikkust tegevuste puhul, mis võivad oluliselt mõjutada kaitstavat looduskaitseobjekti.

1.2.3.2 Maaparandustööde sotsiaal-majanduslikud mõjud

Korras maaparandussüsteemid meie kliimavööndis loovad eelduse põllu- ja metsamajanduslikuks tegevuseks. Negatiivse stsenaariumi korral toimub mittekorras maaparandussüsteemidel maa soostumine, võsastumine ning maastike rekreatiivse väärtuse vähenemine. Teadlaste arvates võib hooldamata maaparandussüsteemide aladel 6–10 aasta pärast kaduda hästikuivendatud põllumaa ja 25–30 aasta pärast langeda põllumajanduslikust kasutusest välja kogu kuivendatud maa, mille tõttu suureneb maal tööpuudus ja koormus sotsiaalsfäärile. Lokaalsed üleujutused ja lagunevad juurdepääsuteed vähendavad maapiirkondade asustatust veelgi.

1.2.4. Teadus, haridus, nõuanne

1.2.4.1. Teadus

Põllumajandus- ja toiduaineteadus on üks riigi põllumajanduspoliitika realiseerimise vahendeid ning põllumajandussektori muutustega kohanemise suutlikkuse ja pikemas perspektiivis konkurentsivõime tagamise oluline vahend.

Põllumajandusministeeriumi valitsemisala teadusasutustest tegeletakse Jõgeva Sordiaretuse Instituudis põllukultuuride sordiaretuse ning geneetilise ressursi kogumise ja säilitamisega, Eesti Maaviljeluse Instituudis põllumajanduskultuuride kasvatamise, töötlemise, säilitamise ja tootmise tasuvuse ning põllumajandusmasinate sobivusuringutega. Eesti Maaülikooli teadus- ja arendustegevuse valdkonnad on põllu- ja metsamajandus, loomakasvatus, veterinaarmeditsiin, maaelu ja maamajandus, toiduteadused, bioloogiline mitmekesisus, keskkonnakaitse, taastuvad loodusressursid ning keskkonnasäästlikud tehnoloogiad.

Enamiku ELi uute liikmesriikide, sh Eesti teadus- ja arendustegevuse madala intensiivsuse olulisemaks põhjuseks peetakse selle väikest mahtu ettevõtlussektoris. Innovatiivsete ettevõtete poolt kohatud innovatsiooni takistavate tegurite pingereas on kõige olulisem rahanappus — puuduvad rahastamisallikad või innovatsioonikulud on liiga kõrged. Uuringust “Innovatsioon Eesti ettevõtetes 1998–2000” selgus Eesti ettevõtete suhteline loidus ülikoolide ja mittetulunduslike teadusasutuste struktuuride kasutamise suhtes. Seega on vaja suurendada innovaatorite arvu ja intensiivsust Eesti majanduses suurema koostöö kaudu nimetatud institutsioonide vahel.

Põllumajandus- ja toiduainelase teadustöö tulemusi kasutatakse tegev- ja põllumajanduses põllumajandushariduse ja nõuandesüsteemi abil. Selle tulemusel kasvab Eesti põllumajandus- ja toidutoodangu konkurentsivõime nii sise- kui välisurul.

1.2.4.2. Haridus

Maamajandushariduse omandamine, sh elukestva õppe põhimõtete rakendamine, on maal muutunud üha hädavajalikumaks, sest rohkem kui kunagi varem on oluline juurdepääs uusimale informatsioonile ja teadmistele koos motivatsiooni ja oskusega kasutada nüüdisaegseid teabevahendeid. Sellest sõltub konkurentsivõime tugevdamine, samuti tööjõu läbilöögi- ja kohanemisvõime. 2005. a. seisuga on põllumajanduse, toidukäitlemise ja maaeluga seonduvaid erialasid võimalik õppida 11 kutseõppeasutuses, Eesti Maaülikoolis ja Tallinna Tehnikaülikoolis. 2003. a. struktuuriuuringu andmetel on põllumajanduslik põhiettevalmistus vaid 11,6% ja täielik põllumajanduslik ettevalmistus vaid 10,4% põllumajanduslike majapidamiste juhtidest. EL-15 puhul on põllumajandusliku põhiettevalmistusega põllumajandusettevõtete juhtide osakaal 16,9%, seega on oluline hariduses osalemise edendamine.

Maamajandusliku kutseõppe kvaliteedi parandamiseks ning kutsealase esmakoolituse, täiend- ja ümberõppe ning tööalase koolituse võimaluste laiendamiseks tuleb kutseõppeasutuste juures välja arendada praktilise väljaõppe keskused, tagades seejuures vajalike nüüdisaegsete seadmete ning

töövahendite olemasolu ning võimaluse korraldada praktilist õpet kõigis põllumajandusega seotud valdkondades.

Oluline on edasi arendada täiend- ja ümberõppesüsteemi tööturul aktiivselt osalevatele inimestele, sh koolitusi põllumajandustootjatele, toidu tootmise, toidlustamise ja turismiga tegelevatele ettevõtjatele, kohaliku arengu strateegia koostamise ja rakendamise seotud inimestele ja juhtidele.

1.2.4.3. Nõuanne

Eestis on tegemist eranõuandesüsteemiga, mis vormiliselt toimib alates 2005. aastast, kui ÜPP seaduse alusel tunnustati 15 nõuandekeskust.

Nõuandesüsteemi tuleb vaadelda kui lüli teadusuuringute, õppetöökorralduse ning tegevõllumajanduse vahel, kus õppetöö ning uurimistööde tulemused peavad nõustajate kaudu jõudma tegevõllumeheni ja toidu käitlejani. Lisaks peavad tegevõllumajanduse probleemid jõudma nõustajate kaudu teadus- ja õppetöö korraldajateni.

Nõuande kvaliteedi tagamiseks on korraldatud põllumajanduse ja maaelu nõustajate (konsulentide) atesteerimist ning korraldatakse konsulendi kutse omistamist. Hetkel on Eestis 185 kutset omavat konsulenti.

2004. aastal alustati maakondlike nõuandekeskuste kontseptsiooni elluviimist, mille eesmärk oli tagada paremad võimalused konsulentide täiendkoolituseks, teadus- ja riigiinfo levitamiseks, tootjatepoolse tagasiside kogumiseks ja õigetele partneritele edastamiseks, nõuande kvaliteedi tagamiseks, uute nõustajate turule tulemiseks. EL otsetoetuste raammääruste ja nõukogu määruse (EÜ) nr 1698/2005 kohaselt on liikmesriikidel kohustus luua nõuandesüsteem, mis peab tagama põllumajandustootjate nõustamise vähemalt kohustuslike majandamisnõuete, heade põllumajandus- ja keskkonnatingimuste ning ühenduse õigusaktidel põhinevate tööohutusnõuete täitmise osas ning seda süsteemi kasutada. Nõuandekeskused viivad ellu nendes küsimustes põllumajandustootjate ja erametsa valdajate nõustamise kohustust. See eeldab tugevat nõuandekeskuste võrgustikku ning nõuandekeskuste arendamist ja abistamist nende võimekuse tõstmisel.

Tootjad vajavad nõuandesüsteemi abi tootmise efektiivsuse tõstmise alal, arvestades sealjuures nii sotsiaalsete kui ökoloogiliste aspektide ja heade majandustavade, et tagada oma ettevõtte konkurentsivõime tõus ka pikemaajalises perspektiivis ning tulla toime muutuvates konkurentsitingimustes pärast 2013. aastat.

Kavas on toetada individuaalnõuannet, grupinõuannet (üleriigilised ja maakondlikud infopäevad), nõuandesüsteemi ja tugistruktuuride arendamist (arendustoetus).

1.2.5. Metsamajandus

Mets on üks olulisemaid taastuvaid loodusvarasid, mis katab poole Eesti maismaa pindalast (2,28 mln ha). Metsamaa pindalast 38% (858 900 ha) on riigi omandis ja 39% (894 167 ha) moodustab erametsamaa. Ülejäänud osa metsamaa kogupinnast on jätkuvalt maareformi objekt või teiste valdajate (nt kirikute, kohalike omavalitsuste) halduses. Võrreldes Euroopa Liidu teiste riikidega, on Eesti metsamaa osakaalu poolest 4. kohal.

Metsamaa pindala Eesti maakondades ei ole ühtlane. Maakondades, kus mullaviljakus on kõrgem kui Eesti keskmine (u 43 hindepunkti), on metsamaad vähem ning maad kasutatakse eelkõige põllumajanduslikul otstarbel. Kuigi nendes maakondades on metsasuse protsent madal, on just seal tulundusmetsade osakaal suurem. Kogu Eestimaal on tulundusmetsade osakaal 69,1% (1,578 mln ha) kogu metsamaa pindalast.

Mets on suur tööallikas ning puidutööstus on Eesti majanduse oluline haru. Puidusektor annab igal aastal neljandiku Eesti tööstuse käibest, viiendiku ekspordist ja kolmandiku investeringutest. Ettevõtete investeringud metsamajanduse, metsavarumise ja neid teenindavate tegevusalade põhivarasse

jooksevhindades kokku olid 2004. aastal 389 445 000 krooni. Metsamajanduses on viimastel aastatel toimunud SKP lisandväärtuse langus, kuid hõivatu kohta toodetakse ligikaudu 30% suuremat lisandväärtust kui teistes majandussektorites kokku. Metsamajanduses, metsavarumisel ja neid teenindavatel tegevusaladel oli 2003. aastal töövõljalikus töötaja kohta lisandväärtuse alusel 230 000 krooni.

Kuigi metsade majandamisega on kasvanud raiete üldmaht, ületades 2003. aastal 3,1 korda 1993. a. raiemahu, on sama palju kordi tõusnud ka kasvava metsa tagavara, mis on 451 mln m³. Kahekordselt on tõusnud ka puistute keskmine hektaritagavara, mis on 212 m³/ha.

Seoses metsaraiega on aasta-aastalt kasvanud metsauuendustööde mahud eelkõige erametsades. Kui 2002. aastal tehti metsauuendustöid kokku 10 004,4 hektaril, siis 2003. aastal juba 11 307,3 hektaril. Põhiliseks metsauuendusvõtteks on kultuuride rajamine (7724 ha), looduslikule uuenemisele aidati kaasa 3151,6 hektaril. Kokku raiuti 2004. aastal Eesti metsades 7,63 mln m³ puitu, seega vähenes puidu raie eelmise aastaga võrreldes 2,3% võrra. Raiete pindala oli 132 097 ha (2003. aastal 122 594 ha). Raiete üldmahust moodustasid 2004. aastal uuendusraie 69,8 %, hooldusraie 28,2% ning valikraied ja muud raied 1,9%.

Võrreldes Euroopa Liidu teiste riikidega, on Eesti Euroopa metsasemaid maid, olles üks neljast Euroopa riigist, kus metsandussektori osatähtsus majanduse kogutoodangus on enam kui 10% (Soome, Rootsi ja Sloveenia järel). Riigi geograafilisest asendist lähtuvalt kuuluvad Eesti metsad taigametsade võõndisse, mille iseloomulik tunnus on produktiivsed okasmetsa ja okaslehtsegametsa ökosüsteemid. Uuendusraie järel uuenevad sellised alad looduslikult valdavalt lehtpuudega ning et erametsas ei ole enamasti metsauuendust okaspuudega tehtud, on seal majanduslikult väheväärtuslike lehtpuupuistute osakaal ligikaudu 20% metsamaa pindalast. Kvaliteetsete puistute saamiseks ongi määrava tähtsusega metsaomanike tegevus metsa majandusliku, ökoloogilise ja sotsiaalse väärtuse parandamisel, metsaressursside säilitamisel ja nende seisundi parandamisel metsa säästvaks majandamiseks ja metsamajanduse arendamiseks. Metsanduse ja seda teenindavate ettevõtete olemasolu loob soodsad tingimused metsade säästvaks majandamiseks ja arendamiseks.

1.2.5.1. Erametsandus

Eestis on hetkel hinnanguliselt u 70 000 erametsaomanikku. Kuigi Eestis on erametsaomandi keskmine suurus 12 ha, tuleb rõhutada, et igas maakonnas on kõige rohkem katastriüksusi, kus metsamaa pindala on 1–4,9 ha ning 80% katastriüksustes on metsa vähem kui 10 ha. Suuri erametsaomanikke, kellel on metsamaad 100 ha ja rohkem, on Eestis vähe, alla 1%. Eesti tingimustes on oluline, et metsaomanike seas areneks ja toimiks metsanduslik ühistegevus, ilma selleta pole võimalik erametsade ratsionaalne ja tõhus majandamine ning oma metsa majandamisest tulu saamine.

Erinevate uuringute andmetel on tähelepanu juhitud järgmistele erametsanduse probleemidele:

- metsauuendust teevad füüsilised isikud tunduvalt vähem kui juriidilised isikud. Suur osa erametsa uuendamise jätetakse looduslikule uuenemisele ning metsakultuuride osa uuendamisel on liiga väike, probleemid on eelkõige seotud viljakamate kasvukohatüüpide uuendamise ja majandusliku väärtuse parandamisega;
- erametsaomanike majanduslik olukord ja metsakasvatuse rentaablus ei ole piisav investeeringuteks metsakuuendustööde tegemisele ja metsateede ehitamisele ning täiendavate keskkonnakohustuste võtmisele;
- metsandusalased teadmised ja oskused on ebapiisavad;
- vähest tähelepanu pööratakse metsasaaduste mitmekesisele kasutamisele ja turustamisvõimaluste parandamisele ning metsa multifunktsionaalse rolli laiendamisele.

1.2.5.2. Metsade tervislik seisund ja kaitse

Kui 2001., 2002. ja 2005. aastal põhjustasid suuremaid metsakahjustusi tormid, siis 2003. aastal oli peamine metsakahjustaja juuremädanik. Lisaks eespool nimetatud metsakahjustajatele on erinevatel aastatel olnud probleeme ebasoodsa veerežiimiga ja viimastel aastatel on suurenenud ka ulukikahjustuste arv. 2006. a. suvine põud on kaasa toonud ligi 1000 ha erametsa põlengu, mis on kolm kuni neli korda rohkem kui eelmistel aastatel.

Kahjustatud metsade taastamine, nende kaitse ja vastavate ennetusabinõude rakendamine kahjustuste vastu on Euroopa Liidu jaoks üks olulisemaid küsimusi ning aasta-aastalt pööratakse rohkem rõhku liikmesriikide jõupingutustele, et metsade kaitset täiustada ja kahjusid ära hoida.

Keskkonnaseisundi paranemisele on aidanud kaasa MAK 2004–2006 raames rakendatud kasutusest väljajäänud põllumajandusmaade metsastamise toetamine, mille puhul oli tingimuseks, et metsastatakse keskkonnasõbralikul viisil. Uuel perioodil on kavas põllumajandusmaade metsastamise abil rajatavate kaitseribade kaudu vältida erosiooniohtu ning säilitada vee hea seisund.

Põllumajanduse, põllumajandussaadusi töötleva tööstuse ja metsanduse tugevused, nõrkused ja võimalused:

- põllumajandussektori konkurentsivõime on olnud madalseisus alates 1990. aastate algusest, millest alates on puudunud ka võimalused vajalike investeeringute (mh keskkonnakaitseliste) tegemiseks. Sellest tulenevalt on 50% põllumajandustootjate põhivarast ületanud kasutusea;
- Eesti põllumajandussaadusi töötleva tööstuse sektor on tänaseks saavutanud juba teatud investeeringutaseme, probleemiks on aga jäänud vähene orientatsioon kõrgema lisandväärtusega toodetele, tööstuste vähene spetsialiseerumine ja endiselt madal efektiivsus;
- põllumajandussektori üheks nõrkuseks on tootmisahela lünklikkus ja nõrk ühistegevus. Võimaluseks on tootmisahela kui terviku arendamine ja tootjate omavahelise koostöö edendamine, uusi väljakutseid silmas pidades eriti piimandussektoris ning mahepõllumajanduses;
- üle poole põllumajandusmaa ja ligi poole metsamaa sihipärane kasutamine on võimalik ainult nendel maadel maaparandussüsteemide nõuetekohase toimimise tagamisel. Halvenev infrastruktuur, olemasolevatest põllumajandusmaa kuivendussüsteemidest enamik, s.o üle 70%, on rajatud rohkem kui 30 aastat tagasi;
- nõrkus on väikesed kulutused innovatsioonile, olulisim innovatsiooni takistav tegur on rahanappus. Eesti ettevõtted on loiid ülikoolide ja teadusasutuste struktuuride kasutamise suhtes. Nõrkus on nõuandekeskuste suhteliselt madal areng;
- Eesti tingimustes on oluline, et metsaomanike seas areneks ja toimiks metsanduslik ühistegevus, ilma milleta pole võimalik erametsade ratsionaalne ja efektiivne majandamine ning oma metsa majandamisest tulu saamine.

1.3. Põllumajanduskeskkond ja -maastikud

Viimase kümne aastaga on maakasutuses toimunud mitmeid muutusi. Osa maad on jäänud kasutusest välja, samas on põllumajandusmaa kasutamine muutunud kohati senisest intensiivsemaks.

Seoses põllumajandustootmise intensiivsuse tõusuga, kuid tulenevalt ka ettevõtete vähestest investeerimisvõimalustest ei ole piisavalt järgitud keskkonnanõudeid ja häid tootmistavasid. Selliste tendentside puhul tuleb Eestis negatiivse keskkonnamõju vähendamiseks võtta täiendavaid maaelu arengu meetmeid, mis ÜPP eesmärkidest lähtudes aitavad kaasa põllumajanduskeskkonna üldise seisundi parandamisele.

Ühelt poolt on ÜPP maaelu arengu meetmete abil võimalik tagada põllumajanduslik tegevus ka neis kõrge loodusväärtusega piirkondades, mis säilivad vaid tänu põllumajanduslikule tegevusele. Teiselt poolt peaks jälgima, et põllumajanduslik tegevus ei tekitaks suurt koormust keskkonnale.

1.3.1. Maakasutus

Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Ameti (PRIA) andmebaasis on 801 800 ha haritavat maad, 335 124 ha püsirohumaad ja ligikaudu 91 000 ha looduslikku rohumaad. Püsiluhtude all on 2181 ha. Samas on osa väärtuslikke maastikke jäänud PRIA andmebaasist välja, sest nende hooldamisega ei ole seni väga aktiivselt tegeletud. Perioodil 2007–2013 on kavas rakendada eraldi meedet selliste alade hooldamiseks, esialgu Natura 2000 aladel. Nimetatud meetmega kavandatakse tagada 40 000 ha pool-

loodusliku koosluse hooldamine. Oluline on silmas pidada, et vahendid kasutusest väljas oleva maaga tegelemiseks on piiratud.

Ühtset pindalatoetust maksti 2004. aastal 803 000 hektarile, millest 458 990 ha on seotud keskkonnasõbraliku tootmise kohustusega. Mahepõllumajanduslikult majandatava maa osakaal on iga aastaga suurenenud. 2004. aastal majandati Taimetoodangu Inspektsiooni (edaspidi *TTI*) andmetel mahepõllumajanduslikult 46 000 ha maad, sellest 37 000 hektarile maksti mahetootmise toetust. 2005. aastal oli mahepõllumajanduslikus kasutuses 59 000 ha ja sellest 49 000 hektarile maksti mahetootmise toetust. 2006. aastal oli mahepõllumajanduslikus kasutuses 72 000 ha maad. Hetkel on üle 80% mahepõllumajanduslikult majandatavast maast rohumaade all.

Samas ei ole mahepõllumajandustoodete osa kaubanduses kasvanud eelkõige mahepõllumajandustooted töötleva tööstuse ja turuarenduse mahajäämuse tõttu. Lisaks täiendavale investeeringuvajadusele tuleneb siit ka vajadus mahetootmise ja -töötlemise alase nõuande järele. Hetkel müüakse Eestis mahepõllumajanduslikult toodetud nisust ja odrast mahedana alla 15%, mahepõllumajanduslikult toodetud piimast aga kõigest 0,4%. Muude mahepõllumajandussaaduste mahedana müümisel on olukord parem.

Mulla madala boniteedi tõttu ning arvestades piirkonna majanduslikke ning sotsiaalseid olusid, on Eesti maaelu arengukava 2004–2006 (edaspidi *MAK 2004–2006*) 6. peatükis määratletud ebasoodsamate piirkondade toetus. 2005. aastal taotleti nimetatud ebasoodsamates piirkondades maakasutuse jätkamise ja paikkonna säilitamise eesmärgil toetust kokku u 325 000 hektarile.

Renditud maade osatähtsus on suurenenud, sest mitmed väiksemad põllumajandustootjad on oma majandustegevuse ümber korraldanud ja mitmed põllumajandusettevõtted on majandustegevust laiendanud.

1.3.2. Bioloogiline, (sh geneetiline) ja maastikuline mitmekesisus ning põllumajanduslik kultuuripärand

1.3.2.1. Maastikuline mitmekesisus ja väärtuslikud elupaigad

Võrreldes teiste 57. paralleelil põhja poole jäävate aladega, on Eesti taimestik ja loomastik mitmekesisuselt üks maailma rikkamaid.

Enne 2004. aastat oli Eestis looduskaitsete piirangutega kaetud 12% maismaast. Natura 2000 võrgustiku aladega lisandus veel 4%. Natura 2000 võrgustiku alad koosnevad 66 linnu- ja 509 loodusalast. Säilinud loodusväärtused on olulised turismi arendamiseks maapiirkondades.

Praeguste kaitsealade kaitse-eeskirjad tagavad alade piisava kaitstuse ja enamasti jääb nende režiim muutmata. Praegu väljaspool kaitsealasid asuvatest, aga tulevikus Natura võrgustikku kuuluvatest aladest saavad hoiualad. Hoiualadel ei hakata kehtestama rangeid piiranguid, küll aga peavad keskkonna- või muud luba nõudvad tegevused eelnevalt läbima keskkonnamõjude hindamise. Natura alade loodusväärtuste säilimise nõuet tuleb arvestada ka siis, kui kavandatakse olulise keskkonnamõjuga tegevust väljaspool kaitse- ja hoiuala piire. Ala kuulumine Natura võrgustikku ei tähenda majandustegevuse keelamist, üldjuhul tähendab see senise looduskasutuse jätkuvat lubamist või mõnel juhul koguni soosimist (nt rannaniitude hooldamine). Kui maaüksus jääb Natura alasse, on võimalik saada ELi toetusi loodusväärtuste säilimiseks vajaminevate hooldustööde tegemiseks või ka kompensatsiooni millegi tegematajätmise eest.

Tänu pikaajalisele põllumajanduslikule tegevusele, eeskätt niitmisele ja karjatamisele, ilmestavad Eesti maastikku ka mitmed bioloogilise mitmekesisuse ja kultuuripärandi poolest väärtuslikud poollooduslikud kooslused.

Elupaikade inventuurist on selgunud, et niiduelupaikade pindala vähenemine on põhjustatud selliste traditsiooniliste põllumajandusvõtete nagu niitmine ja mõõdukas karjatamine vähenemisest. Mõõdukas karjatamine on osalt seotud ka traditsiooniliste väiketalude ja kohalike ning põlistõugude kasvatamisega. Varem püsivalt hooldatud alad võivad põllumajandusliku tegevuse vähenemisel kasvada umbe ja

võsastuda, muutudes lõpuks metsaks. 2001. aastal oli kasutusest väljas oleva põllumajandusmaa pindala 73 961 ha, 2003. aastal 60 025 ha ja 2005. aastal 45 647 ha.

Põllumajandusmaastikke ilmestavad maastikuelementidena kiviaiad, mille rajamist toetatakse MAK 2004–2006 raames. Mitmed põllumajanduslikust tootmisest kõrvalejäänud ehitised/rajatised, mis ei ole leidnud kasutust, on lagunemas ja rikuvad Eesti põllumajandusmaastike ja külade ilmet.

Põllumajandustootjatele võib täiendavat majanduslikku kahju põhjustada ka randade kinnikasvamine, sest linnud lähevad tavaliste toitumiskohtade puudumisel toitu hankima orasepõldudele. Rannaniidud sobivad näiteks veiste, eelkõige vähenõudlike lihaveiste karjatamiseks.

MAK 2004–2006 raames rakendatakse põllumajanduslikuks tootmiseks vähesobivate ja kasutusest väljajäänud põllumajandusmaade metsastamise toetust, mille eesmärk on toetada 10 000 ha väärtusliku ning Eestile iseloomuliku metsamaa kujunemist. Meetmega ei kaasne koheselt keskkonda parandavat mõju, kuid aja jooksul paraneb maastike mitmekesisus ja metsaressursside kvaliteet.

1.3.2.2. Geneetiline ja liigiline mitmekesisus

Geneetiline mitmekesisus seondub põllumajanduses sordiaretusega taimekasvatuses ja tõuaretusega loomakasvatuses. Enamik Eesti puuvilja- ja marjasorte on aretatud 20. sajandil. Eestis on kaks tunnustatud põlistõugu – eesti hobune ja eesti maatõugu veis. Need tõud on aastasadade vältel kohanenud sinise taimeistiku ja kliimaga ning on osa meie kultuuripärandist. Nii põlis- kui kohalikud tõud – tori hobune ja eesti raskevehobune ning eesti vutt – on nende arvukuse märgatava vähenemise tõttu tunnistatud ohustatud tõugudeks. Eestis on ka mitmeid meile ainuomaseid geneetilise ja liigilise mitmekesisuse seisukohast väärtuslikke ohustatud taimesorte.

Viimasel kümnendil on eesti maatõugu veiste arv tänu toetusele püsinud. Eesti hobuste arv on isegi suurenenud seoses nende aktiivse kasutamisega ratsutamiseks ja taluturismis. Kultuuripärandi ja geneetilise mitmekesisuse säilitamiseks on oluline jätkata ohustatud tõugude toetamist kuni nende arvukuse suurenemiseni ja väljasuremisohu vähenemiseni. Praegu on Eestis ligi 950 eesti hobust (umbes 450 mära), 450 tori hobust (umbes 330 mära), 80 eesti raskevehobust (umbes 60 mära) ja 700 eesti maatõugu veist (ligi 500 lehma). Praegu käib töö maalamba populatsiooni identifitseerimissüsteemi loomiseks.

Eesti metsades on 2004. a. andmetel liikide jaotus suhteliselt ühtlane. Okaspuumetsad moodustavad 33,4%, lehtpuumetsad 26,3% ja segamets 40,3% metsadest. EL-25s on okaspuude osatähtsus üle 50% ja lehtpuude osatähtsus üle 30%.

Põllumajandusmaal pesitsevate lindude populatsiooni arvukusindeksi aluseks olevate seiratavate linnuliikide nimekiri ei ole sobilik Eesti ja Põhjamaade jaoks, sest selles on liike, mis meie tingimustes on eksikülalised. Seetõttu ei ole otstarbekas nende kohta arvukusindekseid koostada.

1.3.3. Vesi

1.3.3.1. Vee kvaliteet

Võrreldes EL-15ga, on Eesti veeseisund hea. Põllumajanduses mõjutavad veekogude ja põhjavee kvaliteeti eelkõige loomafarmid ja sõnniku ning mineraalväetiste ja taimekaitsevahendite kasutamine. Viimase 15 aasta jooksul on põllumajandusest tingitud reostuskoormus vähenenud ning Eesti veekeskonna seisund paranenud. Kuid teatud piirkondades, nt nitraaditundlikul alal, on mõningaid probleeme. Intensiivse põllumajandusliku tootmisega aladel võib ette tulla põhjavee maapinnalähedase veekihi ja mõnede kohalike vesikondade ebarahuldavat seisundit.

MAK 2004–2006 raames on toetatud mahepõllumajandust ning makstud ettevõtjatele keskkonnasõbraliku tootmise toetust, mõlemad meetmed on aidanud kaasa veeseisundi paranemisele.

Probleeme on ka poolikust sõnnikukäitlusest tuleneva reostusega. Reostuse peamine põhjus on enamasti vajaliku arvu sõnnikuhoidlate puudumine, sõnnikulaotamise halb korraldus ja laotusseadmete tehniline puudulikkus.

Rahaliste vahendite vähesuse tõttu ei ole põllumajandustootjad sõnnikukäitlusesse piisavalt investeerinud, mistõttu on endiselt probleem ka sõnnikuhoidlate liiga väike maht. Üle 80% sõnnikuhoidlatest on vanemad kui 10 aastat. Seetõttu peavad loomakasvatuseettevõtted tegema jätkuvalt suuri investeeringuid sõnnikukäitlusesse. Lisaks tuleb arvestada parima võimaliku tehnika kasutuselevõtmisega. Osaliselt aitab sõnnikuhoidlate veekaitseõuetega vastavusse viimisele kaasa MAK 2004–2006 raames makstav sõnnikuhoidlatele esitatavate veekaitseõuetega vastavusse viimise toetus.

Pandivere ja Adavere-Põltsamaa nitraaditundliku ala kogupindala on 3250 km² ehk ligikaudu 8% Eesti maismaast. PRIA 2005. a. andmetel taotleti nitraaditundlikul alal toetusi 8600 hektarile. Nitraaditundlikul alal asuvad kõrgema viljakusega mullad ja rohumaade osakaal on muude piirkondadega võrreldes väiksem. Nitraaditundlikul alal kasvatatakse 35% riigi veistest, 30% sigadest ja 12,5% kodulindudest. Et reformide käigus on põllumajanduslik tootmine oluliselt vähenenud ka nitraaditundlikul alal, on põhjavee kvaliteet nendel aladel paranenud.

1.3.3.2. Taimekaitse

Vee, mulla ja bioloogilise mitmekesisuse seisukorda mõjutab ka taimekaitsevahendite kasutamine. Taimekaitsevahendite kasutamise kõrgeriood Eesti põllumajanduses oli aastail 1981–1989, mil keemilist taimekaitset tehti peaaegu kõigil põldudel. Kokku kasutati taimekaitsevahendeid külvipinna hektari kohta 0,9–1,1 kg aastas. Seoses põllumajanduse madalseisuga kahanes 1990. aastast taimekaitsevahendite kasutamine. Viimastel aastatel on taimekaitsevahendite kasutamine Eestis suurenenud, ulatudes 2005. aastal 0,62 kilogrammini (toimeaines) hektari kohta.

1.3.4. Mullastik

Muld puhverdab põllumajanduse võimalikku kahjulikku mõju veekeskkonnale. Suurt tähelepanu tuleb pöörata muldade orgaanilise aine sisalduse säilitamisele, et vältida mulla väljakurnamist.

Ekspertarvamuste põhjal on üks mullaga seotud põhiprobleem orgaanilise aine ja toitainetevaru vähenemine mullas, mida põhjustab klassikaliste külvikordade puudumine, toitainete tasakaalu andmete ja väetuskavade puudumine, monokultuuride kasvatamine ja tahke sõnniku kasutamise vähenemine. Selle lahendamisele aitab kaasa mahepõllumajanduslike ja muude keskkonnasõbralike tootmisvõtete kasutamine antud piirkondades.

Muldade hapestumine on oluline probleem eriti Kesk- ja Lõuna-Eestis. Rohkem kui kolmandik Eesti põllumajandusmaast (üle 300 000 ha) on happeline. Peamiselt lähtekivimi omadustest tulenevat muldade hapestumise protsessi ära hoida ei ole võimalik, sest Eesti kliimas toimub mullast pidev kaltsium- ja magneesiumkarbonaatide väljauhtumine. Eesti haritava maa põllumuldade reaktsiooni hoidmist taimede kasvuks soodsal tasemel ning muldade vaesumise ärahoidmist saab tagada muldade neutraliseerimisega. Tugevalt kuni mõõdukalt happelistes mineraalmuldades võib oluliselt suureneva liikuva alumiiniumi ja mangaani sisaldus, mis mõjub taimejuurtele toksiliselt. Lupjamine võimaldab seda kahjulikku mõju ajutiselt vähendada. Mullareaktsioon mõjutab oluliselt taimetoitelementide omastamist. Happelises mullas on põhitoitelementide liikuvus ja omastatavus väike. Happeline muld on halva struktuuriga ning huumusvaene. Lupjamisega mulda viidud kaltsium soodustab mullasõmerate moodustumist, seega paraneb mulla vee- ja õhurežiim ning viljakus. Mulla liigse happesuse kõrvaldamine on tähtis ka seetõttu, et paljud kasulikud mikroorganismid ei saa happelises mullas normaalselt areneda, nende arvukus väheneb. Eriti tundlikud on liblikoeliste mügarbakterid. Lubjatud mullas aktiveerub mikroorganismide ja vihmausside tegevus, suureneb mulla huumusesisaldus ning kiireneb mullas seotud taimetoitainete vabanemine. Põllumajandusmaa lupjamine on seega keskkonnakaitseks oluline tegevus, sest selle tulemusel paraneb mullakeskkond, millel omakorda on oluline mõju taimede kasvule ja bioloogilisele mitmekesisusele.

Eestis on erodeerunud muldade osakaal väga väike. Erodeerunud ja erosiooniohuga mullad moodustavad 3,1% Eesti põllumaa koguarust, samal ajal kui EL-25 vastav näitaja on 17%. Erosiooniohuga muldade maht on Eestis 0,11 t/ha/aastas (EL-25 – 1,64, EL-15 – 1,94).

Kunagistest põllumaadest on jäänud sööti just erosioonist tugevasti haaratud, järsematel nõlvadel olevad põllud. Nende väljalangemisega haritavate maade seast on vähenenud tugevasti erodeerunud muldade osakaal. Keskkonnaprobleeme on põhjustanud tõsiasi, et erosioonist haaratud muldade peamisel levikualal Otepää ja Haanja kuppelmaastikul on põlde viljeldud samamoodi nagu ülejäänud Eestis. Erosiooni tõkestamise võimalikud abinõud võivad olla näiteks erosioonitundlike alade metsastamine ja püsirohumaade alla viimine.

1.3.5. Kliimamuutus ja taastuv energia

Eesti peamised õhusaastajad on energeetika, transpordivahendid, vähesel määral põllumajandus. Viimastel aastatel on üldine välisõhu saastamine Eestis oluliselt vähenenud nagu ka põllumajandusest pärit kasvuhooenergia heitkogused. Põllumajandusest pärit kasvuhooenergia heitkoguseid oli 2002. aastal 702 CO₂ eq Gg, EL-15 vastav näitaja samal aastal oli 416 413,48 CO₂ eq Gg.

Lämmastikuühenditest on atmosfääri peamiseks saastajateks lämmastikoksiidid (N₂O, NO, NO₂) ja ammoniaak (NH₃). Eestis moodustab loomakasvatuse poolt õhku paisatav NH₃ heitkogus veidi alla 70% üldisest heitkogusest. Heitkogused on langenud kunagiselt 27 000 tonnilt 1990. aastal ligikaudu 9600 tonnini 2000. aastal, eelkõige on see põhjustatud loomade arvu vähenemisest. Lämmastikuühendite vähenemist mõjutab positiivselt ka nõuetega vastavusse viimise meetme rakendamine. Sõnnikuhoidlate kordategemisega kaasnes tihti kogu sõnnikukäitluse parandamine ja vähenes sõnniku põlluaunas hoidmise vajadus. Siseriiklikest õigusaktidest tuleneb vedelsõnniku- ja virtsahoidlate katmise nõue, et vältida ammoniaagi lendumist.

Metaani (CH₄) emissioon põllumajandusest on ajavahemikus 1990–2004 vähenenud üle kolme korra (see on seotud põllumajandusloomade peaaegu kolmekordse vähenemisega sel perioodil). Metaani emissioon põllumajandusest moodustab kogu metaani emissioonist umbes 30% (ülejäänud pärineb kütuste põletamisest ja jäätmekäitlusest).

Kliimamuutuse pikaajalised suundumused kujundavad järjest rohkem põllumajanduse ja metsamajanduse mudeleid. Põllumajandus ja metsandus on bioenergia toorainete arendamisel esirinnas.

Metsade osa CO₂ sidujana ja õhu puhastajana on üldtunnustatud. Fotosünteesi käigus seotakse CO₂ ja eraldub hapnik. Maakasutuse muutumine (sh põllumajandusmaa metsastamine) mõjutab otseselt süsinikubilanssi. Seejuures seovad noored kasvavad metsad süsinikku intensiivsemalt, sest kasvavad kiiremini.

Elektrienergiat toodetakse Eestis peamiselt (95%) põlevkivist, mis on keskkonda koormav lahendus. Samas saaks osa elektrist toota biomassist soojuse ja elektri koostootmisel. Soojuse tootmisel kasutatakse kõige enam biomassi, kuid lähimineviku hinnatõus nii vedelkütuste kui gaasi osas loob siingi eelduse biomassi kasutamise suurenemiseks. Eestil on ressursse, et toota kogu tarbitav soojus kohalikust biomassist.

Transpordikütused imporditakse praktiliselt 100%. See tingib täieliku sõltuvuse maailmaturu hindade kõikumisest ja sellega kaasnevast inflatsioonist. Ka suure osa transpordikütustest saaks toota biomassist, kuid selle valdkonna tehniline areng vajab edasiarendamist kulutasuvate tehniliste lahenduste saavutamiseks.

Eesti taastuva energia tootmise osa põllumajanduses (u 400 kilotonni) ja metsanduses (606 kilotonni) on võrreldes EL-25ga vähenenud (vastavad näitajad 2424 kilotonni ja 53 996 kilotonni). Vajadus biomassi järele suureneb igal aastal. Eesti ekspordib 95% toodetud biomassist. Potentsiaal biomassi toodangu suurendamiseks kasutusest väljas oleval maal on olemas ja leiab mõistliku toetuspoliitika rakendamisel

kindlasti reaalse väljundi. Et saavutada ELi eesmäärke (taastuva energia osakaal 12%, biokütuste turuosa 5,75% 2010. aastaks), tuleb olemasolevat potentsiaali senisest paremini ära kasutada.

Arvestades Euroopa Komisjoni esitatud teatisi “Biomassi tegevuskava” ja “ELi biokütusestrateegia”, on Vabariigi Valitsuse otsuse alusel koostatud “Biomassi ja bioenergia kasutamise edendamise arengukava aastateks 2007–2013”. Lisaks on Riigikogus menetlemisel olevas uues riigihangete seaduse eelnõus loodud alused keskkonnahoidlikkusele suunatud näitajate ja kriteeriumide kasutamiseks riigihangete korral.

Energiakultuuride kasvupinna laienemist toetab nõukogu määruse (EÜ) nr 1782/2003, millega kehtestatakse ühise põllumajanduspoliitika raames kohaldatavate otsetoetuskavade ühiseeskirjad ja teatavad toetuskavad põllumajandustootjate jaoks, artiklites 88–92 ja artikli 107 lõikes 3 sätestatud otsetoetus, mis rakendus Eestis 2007. aastal.

Biokütuse tootmiseks on seni olnud võimalik toetust taotleda eelkõige RAKi meetme 4.2 “Keskonna- infrastruktuuri arendamine” raames. Antud meetme raames soodustatakse taastuvate energiaallikate kasutamise laiendamist. Aastatel 2004–2005 on antud meetme raames toetatud biokütuse kasutamise laiendamist soojuse tootmisel ning hüdro- ja tuuleenergia kasutamist.

Maaelu poliitika kaudu saab toetada põllumajandusettevõtetesse või nende lähedale tehtavaid investeeringuid, aga ka kasutamata biomassi kasutuselevõtmist metsaomanike poolt. Eesti maaelu arengukava aastateks 2007–2013 näeb ette investeeringutoetused biomassi ja bioenergia tootmiseks.

Põllumajanduskeskkonna ja -maastike tugevused, nõrkused ja võimalused:

- Eestis on soodsad tingimused ning loodusressursid keskkonnasõbraliku põllumajanduse ning metsanduse arendamiseks ning Eestile iseloomuliku põllumajandusmaastiku ja bioloogilise mitmekesisuse säilitamiseks;
- nõrkus on põllumajandussektori ettevõtjate ebapiisavad majanduslikud võimalused täiendavateks keskkonnakaitselisteks investeeringuteks;
- keskkonnatundlikes piirkondades on üks suurem oht keskkonnanõuete ebapiisav järgimine tootmisel ning bioloogilise (sh geneetilise) ja maastikulise mitmekesisuse vähenemine, sest ettevõtjatel puuduvad rahalised vahendid olemasoleva säilitamiseks;
- võimalus on keskkonnasõbraliku põllumajanduse ja loodussäästliku metsamajanduse edendamine ning tootmise ja töötlemise edukam integreerimine;
- Eestil on olemas taastuva energia tootmise potentsiaal seoses biomassitoodangu suurendamisega kasutusest väljas oleval maal. Ühest küljest aitab selle potentsiaali ära kasutamine kaasa ELi taastuva energia ja biokütustega seotud eesmärkide täitmisele ja teisest küljest aitab maapiirkonna ettevõtlust oluliselt mitmekesistada.

1.4. Maapiirkonna ettevõtlus ja elukvaliteet

1.4.1. Maapiirkonna ettevõtlus

Maapiirkonna ettevõtluse arengule avaldavad enam mõju madal asustustihedus ning pidev põllumajanduse osakaalu langus ettevõtluses. Hetkel moodustab see 50% maapiirkonnas tegutsevate ettevõtete üldarvust. Põllumajandusliku tootmise suurema mehhaniseerituse tõttu on vabanenud tööjõudu, kellest osa on leidnud töö mujal. Samas on sekundaar- ja tertsiaarsektoris loodud töökohad suutnud sellest kompenseerida alla kolmandiku (28,9%). Sellest tulenevalt on tööhõive määr maal madalam kui linnas, kahanenud on ka tööga hõivatute arv. Statistilistest näitajatest on positiivne vaid maapiirkonnas pidevalt langev töötuse määr (7,7%), samas on probleem sobivate töökohtade vähesus ja uue probleemina tööjõupuudus maapiirkonnas.

Valdade ettevõtlusaktiivsust iseloomustav näitaja on ka ettevõtluse mitmekülgsus, mida mõõdetakse kohaliku omavalitsusüksuse territooriumil registreeritud äriühingute, füüsilisest isikust ettevõtjate ning riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste esindatud tegevusalade arvuga. Siin avaldub suur erinevus valdade ja linnade vahel. Võrreldes Eesti keskmise näitajaga (19,9 tegevusala), on oluline erinevus valla (17,8) ja linna (30,4) keskmise näitaja vahel. Eesti keskmise näitajaga võrreldes (52 ettevõtet tuhande elaniku kohta), on oluline erinevus valla (32) ja linna (61) keskmise näitaja vahel ka ettevõtete arvukuse osas. Valdadest domineerivad vaid Tallinna ümbruse vallad. Maakonna äärealadele ja suurtest veoteedest eemale jäävates valdades on ka tegevusalade arv väike, piirdudes halvimal juhul vaid avalike teenuste ja üksikute äriühingutega. Valdavas enamikus maapiirkondades on seega majandustegevus ühekülgne, mistõttu elanikel on väiksem võimalus sobivat tööd leida.

Samas on maapiirkonnas tegutsevate ettevõtete arv viimastel aastatel olnud stabiilne. Küll aga on ohu märk maapiirkonna ettevõtete kahanev iive: likvideeritud ettevõtete arv kasvab kiiremas tempos kui loodud ettevõtete arv, seda ennekõike põllumajandusettevõtete osas. Kriitilised on 3–5 tegevusaasta. Et pakutav palgatase jääb pea viiendiku võrra alla linna palgatasemele, tekib ettevõtjatel raskusi oskustöölise värbamisel ja nende hoidmisel, mis väljendub ilmekalt Eesti tööjõu-uuringute tulemuste võrdluses. Kui 1998. aastal käis 30,2% hõivatud maainimestest tööl linnades ja samas vallas töötas 62%, siis 2004. aastal olid vastavad arvud 38,5 ja 50,7%. Teises vallas töötavate maainimeste osatähtsus on kasvanud 7,6%st 9,8%ni. Kõrgkoolidesse õppima minevad noored ei tunne vajadust ka juba eelnevalt nimetatud põhjustel pärast õpinguid maale tagasi pöörduda.

Uuring “Toetusvajadus maapiirkonna ettevõtlussektoris” näitas, et sobivate töökohtade loomisest on suurim potentsiaal ennekõike mikroettevõtetele, kuivõrd on 7,9%st mikroettevõtetest on saanud väikeettevõtjad. Väikeettevõtjatest on suurem osa vähendanud (17,9%) töökohtade arvu ning vaid 3,9% juhtudel on liigutud järgmisse suurusgruppi. Keskmistest ettevõtjatest on 19,9% langenud töötajate arvu poolest väikeettevõtja tasemele.

Arvestades väikeste põllumajandustootjate madalat konkurentsivõimet ja ettevõtluse edendamise kavade puudumist, on oluline kõrvaltegevuste olemasolu, mis võimaldab maandada riske, teenida täiendavaid sissetulekuid ning vajadusel kergendab üleminekut teisele tegevusalale. Eesti ligikaudu 37 tuhandest põllumajanduslikust majapidamisest saab mittepõllumajanduslikust tegevusest tulu 2746 majapidamist, mis moodustavad 7,5% kõigist põllumajanduslikest majapidamisest. EL-25 vastav näitaja on ligikaudu 10 protsendipunkti võrra kõrgem (17%). Seega on oluline pöörata põllumajanduslike majapidamiste mitmekesisamisele senisest suuremat tähelepanu ja ennekõike põllumajanduseks ebasoodsamates piirkondades. Kuivõrd sekundaar- ja tertsiaarsektoris on maapiirkonnas tööga hõivatud 82,7% elanikest (kogu Eesti vastav näitaja on 92,4% ja EL-25 keskmine näitaja on 94,9%), siis uute töökohtade loomise seisukohast on just neil sektoritel suurem potentsiaal. Tertsiaarsektori edendamise läbi on võimalik pidurdada ka teenuste maapiirkondadest väljavoolamist. Juba praegu luuakse Eestis 66% lisandväärtusest teenindussektoris.

Viimastel aastakümnetel põllumajanduses toimunud muudatuste tõttu on paljud hooned maapiirkonnas tühjaks jäänud, otstarbe kaotanud või alakoormatud. Ressursside säästmise seisukohast oleks otstarbekas leida neile uus otstarve kas tootmises, teeninduses või eluhoonetena. Eelkõige on siinkohal võimalus hajasustusega kaasnevale töökohtade vähesusele lahenduse leidmiseks, keskendudes traditsioonilisele külastruktuurile ja soodustades seeläbi maale elama asumist. Nende objektide tänapäevastamine, neile uue otstarbe leidmine ning lisafunktsioonide andmine loob võimaluse elukvaliteedi parandamiseks ja aitab suurendada maettevõtjate konkurentsivõimet uute töötajate leidmisel.

1.4.2. Elukvaliteet

Teenuseid pakkuvad ettevõtjad on aastakümnete jooksul oma tegevuse tarbijaskonna kriitilise massi puudumise tõttu maalt ära viinud. See avaldab mõju elukeskkonna halvenemisele, sest maaelanikel tuleb esma- ja tugiteenuste saamiseks läbida oluliselt pikemaid vahemaid, kusjuures seda raskendavad kehvad ühistranspordivõimalused ning mitte väga heas korras olev teede infrastruktuur.

Uuring “Toetusvajadus maapiirkonna ettevõtlussektoris” teostati aastatel 2001 ja 2006, selle alusel on hinnang teenustele paranenud. Vallaelanike arvates on teenustest kõige paremini korraldatud side (post, telefon), põhi- ja keskhariduse kättesaadavus ning asjaajamise ladusus vallavalitsuses.

Erinevate teenuste halb kättesaadavus maapiirkondades on keeruline probleem, sest mitmed olmeteenused on koduvallas enamikule kättesaamatud. 19st väljatoodud olmeteenusest 10 puhul vastasid vähemalt pooled küsitletud maaelanikest, et antud vallas selline teenus puudub. Selliste teenuste nagu pesupesemine, kingaparandus, seadmete remont, rätsep, pangateenused, tööstuskaupade müük, remonditeenuste pakkumine maavallas, kus elanikke ja seega ka kliente on vähe, ettevõtjatele suurt huvi ei paku ja selliseid teenuseid pakkuvate ettevõtjate olemasolu mõnes vallas on pigem erand. Teenusteks, mille puudumine, halb kvaliteet või halb kättesaadavus elanikele enim muret tekitab, nimetati kõige rohkem pank, sauna, kingseppa, tööstuskaupade kauplust, seadmete remonditöökoda. Remondi- ja osa isikuteenuseid (juuksur, õmbleja jm) saadakse lähimast linnadest, aga ka muudest suurematest linnadest.

Elukvaliteedi säilitamise ja parandamise üks võimalus on uute lahenduste leidmine teenuste pakkumisel: teenuste kättesaadavust võib parandada nende pakkumine ühes multifunktsionaalses ehitises ning mobiilsete teenuste võimaldamine. Uusi lahendusi nii avaliku kui erasektori poolt pakutavate teenuste kättesaadavuse parandamisel toob ka Interneti laiem levik. Infotehnoloogia areng aitab muu hulgas kaasa kaugtöövõimaluste avardamisele. TNS Emori e-seire 2006. a. märtsi ja mai vahelisel perioodil tehtud uuringu kohaselt on 39% Eesti leibkondadest internetiühendus, samas on maapiirkonna vastav näitaja 33%. On käivitatud riiklik programm “Külatee 3”, mille tulemusel luuakse hõreasustusega piirkondade elanikele võimalused Interneti püsiühenduse saamiseks samadel tingimustel tiheasustusega piirkondadega. 2007. aastal oli võimalik EL-27 maapiirkondadest ainult 70%-l ühineda lairiba Interneti ühendusega, linnapiirkondades sama näitaja 98% (Eesti vastavad näitajad 73% ja 90%), samas kui Euroopa Komisjon on majanduse elavdamise raames seadnud eesmärgiks tagada 2010. aastaks kõigile kättesaadavad lairibaühendused. Aastatel 2006-2007 läbiviidud teenusepakkumise stimuleerimisele suunatud maakondlike „Külatee 3“ projektidega ning uue sagedusvahemiku kasutuselevõtuga „Kõu“ Internetiteenuse tarbeks on saavutatud olukord, kus vähemalt elementaarsete hetkevajadusi rahuldav Internetiühendus on praktiliselt kogu Eestis kättesaadav. Samas puuduvad seni kasutataval tehnoloogial võimalused homsete teenuste ning vajaduste arenguga kaasaskäimiseks. Paraku ei ole tänapäeva nõuetele vastavate kiirete internetiühenduste (lairiba võrgu) rajamine maapiirkondades teenusepakkujatele äriiselt tasuv ning ilma riigipoolse toetuseta vajalikke investeeringuid ei tehta. Maapiirkondades on tänu geograafilisele eraldatusele vajadused lairibaühenduste järele suured, eriti nt. avalike teenuste (e-teenused) kättesaadavuse parema tagatuse seisukohast. Uue põlvkonna lairibaühendused aitavad kaasa maapiirkonnas ettevõtluse arengule ning inimeste elukvaliteedi paranemisele. Elukvaliteedi parandamine (sh infrastruktuur, teenuste parem kättesaadavus) on maaelanike arvu säilimise ja kasvu seisukohast olulise tähtsusega.

Elukestvas õppes osalemine aitab kohaneda muutustega töajouturul, muudab töötaja konkurentsivõimelisemaks ja parandab seeläbi tema elukvaliteeti. 2005. aastal oli Eestis hariduse omandamises ja koolitustel osaleva täiskasvanud rahvastiku osakaal 6,7%, mis eelmise aastaga võrreldes kasvas 0,3% võrra. Võrreldes seda EL-25 vastava näitajaga (2004. a – 8,6% ja 2005. a – 9,4%), on Eesti töajouturu paindlikumaks muutmiseks oluline edendada hariduse omandamist ja koolitustel osalemist ka aktiivse töajou hulgas. Samas aitab see lahendada ka üha enam maapiirkondades ettetulevat kvalifitseeritud töajou puudumise probleemi.

1.4.3. Maapiirkondade loodus- ja kultuuripärand

Lai kultuuripärand on oluline arenguresurs regionaalse eripära väljatoomiseks. Eestis on kokku 24 742 kultuurimälestisena kaitse all olevat objekti ja 12 muinsuskaitseala, millele lisanduvad veel looduslikud pühapaigad. Arheoloogiamälestistest 91% ja arhitektuurimälestistest 71% asuvad väljaspool linnasid. Keskkonnaregistri andmetel on Eestis 1. jaanuari 2006. a. seisuga 391 kaitseala (sh 5 rahvusparki), 543 parki ja puistut, 127 hoiuala, 666 püsielupaika, 1 kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt, 301 ajutiste piirangutega ala ja 1172 kaitstavat looduse üksikobjekti. Eestile on iseloomulikud haja- ja sumbkülad. Rehielamu, mis ühendab ühe katuse alla eluhoone ja rehe, on ainult Eestile ja Põhja-Lätile iseloomulik hoonetüüp. Märkimist vääriks veel ka säilinud põllumajandusliku tootmise pärandit kandvad mõisahooned ning üksikud nõukogudeaegsed ehitised (kolhoosikeskused). Ka on säilinud mitmed mujal

Euroopas hävinud kultuurinähtused – muinaspõllud, ajaloolised külad ja ehitustraditsioonid, elujõulised on mitmed käsitöökused. Külade elukeskkonna parandamise ja tööjõupuuduse probleemi üks lahendus on erinevate hoonete kordategemise kaudu maale elama asumise soodustamine.

Kultuurimaastiku säilimise tagab ennekõike tugev kogukond. Mälestised ja kultuuriväärtusega objektid toimivad turismimagnetina, olulisem on aga nende roll koha identiteedi määrajana. Uue funktsiooni ja elu andmisel tuleb süüsi ennekõike lähtuda maastiku, küla või hoone ajaloolisest ning traditsioonilisest identiteedist. Oluline on tagada objektide säilimine nende ajaloolist ilmet respektierides. Kultuuri- ja loodusobjektide potentsiaali rakendamist kohaliku arengu edendamisel takistab nende tehniline seisukord, vähene ligipääsetavus ja eksponeeritus, varustus tugiinfrastruktuuriga, vähesed lisateenused, samuti objektide nõrk omavaheline seotus. Juba praegu teevad era- ja avalik sektor sel eesmärgil koostööd, seda tuleb aga veelgi tugevdada. Ühest küljest on kultuuripärand oluline turismiatraktsioon, teisest küljest pakub see võimaluse turismiinfrastruktuuri arendamiseks. Turismiettevõtete pakutavate voodikohtade arv maapiirkonnas on ligikaudu 15 000, kultuuripärandi potentsiaali kasutamine turismis on oluline võimalus ettevõtluse mitmekesistamiseks ja mittepõllumajanduslike töökohtade loomiseks maapiirkonnas.

Maapiirkonna ettevõtluse ja elukvaliteedi tugevused, nõrkused ja võimalused:

- maapiirkondade ettevõtluse ja elukvaliteedi seisukohast on oht põllumajandussektori osakaalu langus ettevõtluses ning elanike madal asustustihedus, mistõttu paljud ettevõtted on viinud teenused maalt välja;
- lairiba internetiühendus on oluline kaasaegse majanduse tööriist, mis aitab maamajandust ja laiemalt kogu maakogukonda siduda majandusega tervikuna ning pakub seeläbi võimalust geograafilisest eraldatusest tulenevate probleemide ületamiseks;
- kuigi ettevõtete arv maal on jäänud stabiilseks, on nõrkus majandustegevuse vähene mitmekülsus ning ettevõtete madal iive;
- maapiirkonnale on oht pendelränne, sest maaelanikud ei leia endale sobivat tööd või pakutav palk pole konkurentsivõimeline;
- maapiirkonna ressurss – hooned, loodus ning järjest tugevnev kohalik kogukond – pakub võimalusi innovatiivsete lahenduste leidmiseks ning kogukonna tegevusi toetades on võimalik maa ja linna erinevusi tasakaalustada.

1.5. Kohalik algatus

Olukorras, kus elanike arv on väike ja ettevõtlus üldjuhul väherentaabel, on oluline kohaliku kogukonna tugevus. Siin on toimunud maaelanike koondumine – olemasolevast üle 4000 külast on ligi neljandik valinud külavanemad kohaliku tegevuse koordineerimiseks, ligi 700 seltsi tegelevad küla arenguga.

Uuringud näitavad, et suhted on paranenud ja on tekkinud omavalitsuste, mittetulundussektori ning ettevõtjate omavaheline usaldus. Seega on kogukonna koostöö tugevdamisel eeldused kogukonna kõigi osapoolte kaasamiseks kohaliku arengu üle otsustamiseks. Uuringu “Kohaliku initsiatiivi arendamine – LEADER-tüüpi meede” tulemusel on 75,6% MTÜdest, 77,5% kohalikest omavalitsustest, 62,7% ettevõtjatest ja 51,7% elanikest valmis kaasa lööma piirkonna strateegia elluviimises. Teadlikkus LEADERist on üsna kõrge – 59,3% MTÜdest ja 56,4% omavalitsuste esindajaist on LEADER ist teadlikud.

Hetkel on ettevalmistamisel LEADER-tüüpi meede, mida rakendatakse katsemeetmena uueks perioodiks valmistumisel. Perioodil 2004–2006 rakendatakse LEADER-tüüpi meedet kahes tegevusvaldkonnas: 1) oskuste omandamine; 2) integreeritud maapiirkonna arengustrateegia. Esimese tegevusvaldkonna raames valitakse välja tegevusgruppid, kes hakkavad koostama kohaliku arengu strateegiaid, teise tegevusvaldkonna raames valitakse 3 tegevusgruppi, kes hakkavad ellu viima olemasolevaid strateegiaid. Meede rakendub 2006. a. suvel. LEADER-põhimõtete sujuvamaks käivitamiseks on korraldatud seminare ja infopäevi. Potentsiaalsete kohalike tegevusgruppide tugistruktuurina tegutseb LEADER-infokeskus. Eestis on

potentsiaali umbes 25–30 tegevusgrupile. Monitooring näitab, et ligikaudu 20 neist taotleb toetust juba LEADER-tüüpi meetmest.

2. Üldine strateegia. Ühenduse strateegiliste eesmärkide seos siseriikliku strateegiaga

2.1. Strateegia lähtealused

Eesti maaelu arengu strateegia lähtealused:

- Nõukogu määrus (EÜ) nr 1698/2005 Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondist (EAFRD) antavate maaelu arengu toetuste kohta, ühenduse maaelu arengu strateegiasuunised aastateks 2007–2013, eriti eesmärgid, mis on seatud põllumajanduse ja metsandussektori konkurentsivõime parandamiseks, keskkonna ja maastike paremaks muutmiseks ning maapiirkonna elanike elukvaliteedi ning majandustegevuse mitmekesistamiseks;
- ÜPP uuenduse raames tehtud otsused, mis ühelt poolt vähendavad otsesest sekkumist põllumajandusliku tootmise konkreetsetesse harudesse (toetuse lahtisidumine tootmisest), kuid teiselt poolt suurendavad põllumajandustootja omavastutust (suurem orientatsioon turumõjudele ning toetuste sidumine erinevate keskkonna-, toiduohutuse jt nõuetega);
- WTO käesolevatest läbirääkimistest johtuv edasine surve ÜPP arengule, mille tagajärg on tõenäoliselt ÜPP I samba mõju vähenemine põllumajandussektori sissetulekule ning maailma põllumajandusturu edasine liberaliseerimine;
- Põllumajandusministeeriumi teostatud Eesti põllumajandusettevõtete konkurentsivõime analüüs;
- 1. peatükis toodud analüütiline ülevaade ning Eesti maapiirkondade arenguprobleemid ja potentsiaal;
- Eesti riigieelarvestrateegias kavandatud tegevused, mis mõjutavad maapiirkondade ja eelkõige põllumajanduse arengut nii Eesti omavahendite kui ühenduse eelarvest kaasfinantseeritavate vahendite arvel (vt. 5 ptk);
- Erinevad ELi ja Eesti strateegiad, muu hulgas ühenduse biomassi tegevuskava, Eesti majanduskasvu ja tööhõive tegevuskava 2005–2007 Lissaboni strateegia rakendamiseks, Eesti mahepõllumajanduse arengukava 2007–2013 (vt. 5 ptk);
- Euroopa majanduse elavdamise kava;
- Perioodidel 2001–2004 (SAPARD) ning 2004–2006 (Eesti MAKi ja RAKi 3. prioriteedi maaelu ja põllumajanduse meetmed) saadud kogemused.

2.2. Maaelu arengukava 2007–2013 sihtgrupp

Alljärgnevalt on määratletud peamised sihtgrupid ning valdkonnad, millele käesolev strateegia ja selle alusel koostatava kava meetmed on otseselt suunatud. Sihtgrupid tulenevad 1. peatükist ning lähte- ja taustaindikaatoritest.

MAKi meetmed on suunatud:

- peamiselt põllumajandusega tegelevatele ettevõtjatele (sh nendele, kes võivad perioodi jooksul loobuda põllumajandusettevõtlusest) ja erametsaomanikele (füüsiline isik, FIE, TÜ, äriühing);
- koostööd edendavatele isikutele, ühendustele;
- maapiirkondades töökohti loovatele ja säilitavatele mittepõllumajanduslikele mikroettevõtetele (kuni 9 töötajat);
- põllu- ja metsasaadusi töötlevatele ettevõtjatele, et aidata kaasa Eesti põllumajanduse ja maapiirkonna üldisele arengule;
- põllumajandusega tegelevatele isikutele ja erametsaomanikele, kes kasutavad Natura 2000 võrgustiku alade põllu- ja metsamajanduslikku maad, kus põllumajanduselaadne tegevus on soovitatav või majandamisest osaline või täielik loobumine on vajalik keskkonnanakaitseliste eesmärkide saavutamiseks ning bioloogilise ja maastikulise mitmekesisuse säilitamiseks;

- põllumajandusega tegelevatele isikutele, kes edendavad ühiskonna ja kohalike kogukondade huvides vabatahtlikult võetud keskkonnakaitseliste kohustuste rakendamist;
- maapiirkonnas tegutsevatele kohalikele tegevusgruppidele ja mittetulundusühingutele;
- noortele (et parandada vanuselist struktuuri) ja naistele (et edendada naisettevõtlust), luues neile läbivalt eelistingimusi.

MAK 2007–2013 üks põhimõte on subsidiaarsuse suurendamine, st vastutuse sammsammuline lähendamine kohalikule tasandile. Sellest tulenevalt rakendatakse MAK 2007–2013 meetmeid kahel põhitasandil:

- üleriigiliselt – meetmed, mis rakenduvad valdavalt ühetaolistena kogu Eesti maapiirkonnas (sh vähemsoodsatele piirkondadele, kõrge keskkonnariski ja loodusväärtusega Natura 2000 aladele suunatud meetmed);
- kohalikul tasandil – kohalikule algatusele tuginevad meetmed – nn LEADER-tegevus, mille puhul nii arengustrateegiate koostamine kui rakendamine toimub kohalikul tasandil, kohalike era-, mittetulundus- ning avaliku sektori esindajate ühisotsustuse kaudu;
- integreeritud lähenemine – LEADER-otsustusprotsessi kasutamine teatavate meetmete korral, aidates seeläbi kaasa teiste telgede eesmärkide saavutamisele.

2.3. Üldine tasakaal telgede vahel, ELi ja riiklikud prioriteedid, rahaliste vahendite soovituslik jaotus

Hetkeolukorra analüüsist tulenevalt on Eesti põllumajandussektori konkurentsivõime Euroopa Liidu keskmisega võrreldes madal. Keskkonnaseisund on suhteliselt hea, kuid selle säilitamiseks on vajalik jätkata tegevustega põllumajandusliku keskkonnatoetuse ning teiste põllumajanduse säästvate arengule kaasa aitavate meetmetega. Ühelt poolt vabaneb maapiirkondades tööjõudu põllumajanduse efektiivsemaks muutumise läbi, teiselt poolt on ettevõtluse struktuur ühekülgne ja see vähendab tööhõivevõimalusi. Erinevate sektorite vaheline koostöö ja usaldus on kasvanud, see loob head eeldused kohaliku algatuse ja partnerluse edendamiseks.

Sellest tulenevalt on 1. telje peamine eesmärk valdava osa põllumajandusettevõtete ning põllumajandussaadusi töötleva tööstuse konkurentsivõime parandamine sellisel määral, et põllumajandusettevõtjad suudaksid pärast programmiperioodi lõppu (pärast 2013. aastat) tulla toime selleks ajaks vähenevate turutoetuse ja otsetoetuste tingimustes. Metsanduse valdkonnas on eesmärk tõsta metsanduse pikaajaline konkurentsivõime tasemele, mis tagab metsapotentsiaali taastamise loodusõnnetuste ja tulekahju poolt kahjustatud metsas ning asjakohase ennetustegevuse, erametsa säästliku majandamise ja tööhõive säilimise maapiirkonnas ning toetab metsasaaduste ja metsanduslike teenuste ulatuslikumat kasutamist.

2. telje raames rakendatavad põllumajanduse tootmisviisid peaksid tagama hea keskkonnaseisundi ning põllumajanduslik maakasutus peab säilima ka piirkondades, kus see on oluline traditsiooniliste maastike kujunduses ning kõrge loodusväärtusega alade säilimisel. Metsade majandamisel ja kaitsel lähtutakse säästva metsanduse põhimõtetest ning tagatud on hea keskkonnaseisund.

3. telje põhieesmärk on maapiirkonna ettevõtluse mitmekesistamine eelkõige vähemsoodsatel aladel ning maapiirkondade elukvaliteedi parandamine. Nende eesmärkide täitmisele lähenetakse komplekselt, arendades ettevõtlust ühelt poolt ning tugevdades kohaliku kogukonna tegevust teiselt poolt.

Kohaliku algatuse edendamise eesmärk on senisest laialdasema otsustusõiguse andmine kohalikule tasandile, nii et aastateks 2009–2010 oleks enamik maapiirkonna kohalikke omavalitsusi hõlmatud kohalike tegevusgruppidega, kes on välja töötanud ja rakendanud oma piirkonna arengu strateegiad.

Võttes arvesse nõukogu määruses (EÜ) nr 1698/2005 toodud minimaalseid telgede finantseerimise määrasid (10–25–10–5), vahendite jaotust käesoleva perioodi MAKi ja RAKi meetmetele, hetkeolukorrast tulenevat probleemide ulatust ELi sarnaste piirkondadega võrreldes ja sellest tulenevaid eesmärke, on soovituslik ressursside jaotus telgede kaupa alljärgnev:

Telg	Finantseerimise osatähtsus kogu 2004–2006 programmist*	EAFRDst finantseerimise osatähtsus ***
Põllumajandus- ja metsandussektori konkurentsivõime parandamine	38,6%	40%
Keskkonna ja paikkonna parandamine	42,6%	39%
Maapiirkondade elukvaliteet ja maamajanduse mitmekesistamine	5,4%	21%
LEADER**	0,6%	10%

* Lõppevad tegevused 12,8% (SAPARDi väljamaksed, otsetoetuste lisamaksed)

**LEADER on horisontaalne teisi telgi läbiv telg, seetõttu kajastuvad läbi LEADERi tehtavad tegevused juba vastava telje osakaalus

***Proportsioon arvutatakse osale, millest tehniline abi (kuni 4%) on maha arvatud

Seega on käesoleva perioodiga võrreldes suurim tõus kavandatud 3. ja 4. telje finantseerimises. See on põhjendatud vajadusega toetada sel perioodil senisest intensiivsemalt mittepõllumajanduslike töökohtade teket maapiirkondade mikroettevõtetes ning järjest hoogustuvat kohalikku algatust kohaliku arengupotentsiaali mobiliseerimisel. Mittepõllumajanduslike töökohtade loomine just põllumajanduslikust tootmisest loobuvatele ettevõtjatele on oluline kogu põllumajandussektori konkurentsivõime tõusu seisukohast. 1. teljes pööratakse senisest enam tähelepanu pikaajalise mõjuga füüsilise infrastruktuuri ja keskkonnainvesteeringutele, põllumajandusliku tootmise mitmekesistamisele (eelkõige väiksemas ja madalama lisandväärtusega sektoriosas) ning senisest enam ka ühisele majandustegevusele, inimarengule, teadmistele ja innovatsioonile. 1. telje raames lisanduvad uued tegevused bioenergia ja innovatsiooni valdkonnas. Mahepõllumajandussaaduste turuosa suurendamiseks tuleb soodustada nende senisest olulisemalt aktiivsemat töötlemist ja turustamist. 2. telje ressursid on esimestel uue programmi aastatel seotud perioodil 2004–2006 võetud kohustustega. Põllumajanduse keskkonnatoetuse osas peaksid perioodil 2004–2006 rakendatud tegevused üldjoontes jätkuma ka uuel perioodil. Lisaks põllumajandusliku keskkonnatoetuse baasmeetme rakendamisele suunatakse perioodil 2007–2013 erilist tähelepanu spetsiifiliste keskkonnaküsimuste lahendamiseks: kõrgema keskkonnariskiga piirkondades, näiteks nitraaditudniikel aladel, samuti toetatakse PRIA registrist väljapoole jäävate poollooduslike koosluste hooldamist. Eraldi meetmeid kavandatakse Natura 2000 võrgustiku põllumaale ning Natura 2000 võrgustiku erametsamaale.

2.4. Panus Lissaboni eesmärkide saavutamisse ja seosed Lissaboni tegevuskavaga

2.4.1. Panus Lissaboni eesmärkide saavutamisse

Uue ühise põllumajanduspoliitika ettevõtluskesksema lähenemise taustal kasvab maaelu arengu instrumentide olulisus. Maaelul on oluline roll põllumajandussektori restruktureerimisel ja innovatsiooni

edendamisel ja ettevõtluse mitmekesistamisel. Maaelu strateegia aitab läbi 1. ja 3. telje kaasa Lissaboni konkurentsivõime, majanduskasvu ja töökohtade loomise eesmärkidele.

1. telje raames aitab konkurentsivõimet tõsta eelkõige tähelepanu pööramine kõrgemale lisandväärtusele, innovatsioonile, koolitusele ja nõuandele, bioenergiale ning koostööle teadusasutustega. Keskkonnateljel on oluline roll maastike kujundamisel, mis on seeläbi seotud turismiga, maapiirkonnas olulise sissetuleku- ja tööhõivevõimalusega. 3. teljel on oluline roll töökohtade loomisel väljaspool põllumajandust, pakkudes maapiirkonnale seeläbi alternatiivset sissetulekuvõimalust. LEADER-lähenemise kaudu kohalikule tasandile otsustusõiguse delegerimise kaudu aidatakse kaasa kõigi sektorite vahelise koostöö parandamisele ja eesmärkide saavutamisel kohalike olude arvestamisele.

2.4.2. Seosed Eesti majanduskasvu ja tööhõive tegevuskavaga

Maaelu arengu strateegial on peamised kokkupuutepunktid Lissaboni tegevuskavaga järgmistes valdkondades: suuremad investeeringud teadus- ja arendustegevusse ning innovatsiooni; ettevõtluspotentsiaali suurendamine; globaliseerumisest ja demograafilistest muutustest tulenevate tööhõiveprobleemide lahendamine; efektiivse energiaturu kujundamine.

1. telje raames investeeringuid kvaliteeti, tootearendusse ja uutesse tehnoloogiatesse suunates ning teadusasutustega senisest intensiivsemat koostööd edendades aidatakse kaasa teadus- ja arendustegevusse ning innovatsiooni tehtavate investeeringute kasvule. Seeläbi toetab MAS uusi tooteid ning teenuseid turule toovate ja uusi tehnoloogiaid kasutavate ettevõtete arvu kasvu. Elukestvas õppes osaleva täiskasvanud elanikkonna osatähtsuse suurenemisele aitab kaasa sektori vajadustega arvestav koolitus- ja nõuandesüsteem.

Uute toodete arendamise üks potentsiaalne valdkond on põllumajandus- ja metsandussaaduste energiaks töötlemine. 1. telje raames on biokütused üks võimalus ettevõtluse mitmekesistamiseks ja seeläbi tootmise struktuuri parandamiseks. Tootmise struktuuri paranemine on tööjõu tootlikkuse kasvuks väga oluline. Samal ajal annab biokütuste kasutamise edendamine panuse ka efektiivse energiaturu kujundamisse, suurendades taastuvatest energiaallikatest toodetava energia osatähtsust.

Ettevõtluspotentsiaali suurendamisele on eelkõige suunatud strateegia 3. telg, mille raames mitmekesistatakse ettevõtlust ja luuakse uusi töökohti mikroettevõtete toetamise kaudu. Kuivõrd uuringud näitavad, et just mikroettevõtted loovad enim töökohti, siis neile 3. telje raames põhitähelepanu pööramine annab kõige paremad võimalused ettevõtete asutamist kavandavate või nende käivitamisega tegelevate inimeste osakaalu ja ettevõtete arvu kasvatamiseks. Naistele ja noortele läbivalt eelistingimuste loomise kaudu on võimalik tõsta nendes rühmades tööhõivet ja vähendada töötust.

Lisaks eespool nimetatule on Lissaboni tegevuskavaga olulisi puutepunkte ka ohustatud liikide ja elupaikade ning veekogude seisundi osas. Põllumajandusmaa jätkusuutlik kasutamine ning bioloogiliselt ja maastikuliselt mitmekesistele aladele suunatud lähenemine aitavad tagada, et ohustatud liikide ja elupaikade seisund ei halvene.

2.5. Panus Göteborgi eesmärkide saavutamisse

Vastavalt Göteborgis kokkuleetud Euroopa Ülemkogu järeldustele peab tugev majanduslik suutlikkus käima käsikäs loodusvarade säästva kasutamisega, mille käigus säilitatakse bioloogiline mitmekesisus. Nendele väljakutsetele vastamiseks panustatakse säästva arengu saavutamisele, suurendades rõhuasetust tervislike ja kõrgekvaliteediliste toodete, keskkonnasäästlike tootmismeetodite, sealhulgas mahepõllumajanduse, taastuvate toorainete ja bioloogilise mitmekesisuse kaitsmise soodustamisele.

2. telje meetmeid kasutatakse bioloogilise mitmekesisuse ja keskkonnasõbralike põllumajandus- ja metsandussüsteemide ning traditsiooniliste põllumajandusmaastike säilitamiseks ja arendamiseks, samuti vee ja kliimamuutusega seotud eesmärkide integreerimiseks. Seeläbi panustavad need meetmed Göteborgis võetud kohustusse pidurdada 2010. aastaks bioloogilise mitmekesisuse langust.

2.6. Majanduse elavdamine

Euroopa majanduse elavdamise kava näeb ette lairiba Interneti infrastruktuuri ning ÜPP tervisekontrolli raames kokku lepitud uute väljakutsete toetamist EAFRD kaudu maaelu arengukavade raames. Eesti panustab majanduse elavdamise kava pakutavatest võimalustest lairiba internetiühendusse, põllumajanduse sektori restruktureerimisse ning bioloogilisse mitmekesisusesse.

3. Strateegia telgede kaupa, kvantifitseeritud eesmärgid

3.1. Põllumajandus- ja metsandussektori konkurentsivõime parandamine

Telg	2004–2006		2007–2013	
	Summa*	Osakaal	Summa	Osakaal
1. telg	1677,1	38,59%	5725,1	40%
Restruktureerimine/ moderniseerimine	1582,1	94,34%	5152,6	90%
Innovatsioon/ nõuanne	51,6	3,08%	572,5	10%

*miljonit krooni

Aastatel 2007–2013 pööratakse põllu- ja metsamajanduse konkurentsivõime tõstmisel senisest enam tähelepanu kõrgema lisandväärtusega toodangu osakaalu tõstmisele läbi tootearenduse ja stabiilse kvaliteedi tagamise. See eeldab varasemast oluliselt suuremat rõhuasetust tehnoloogilisele arendustegevusele ning tihedamat koostööd erinevate teadusasutustega. Samal ajal, arvestades juba 1990. aastatest siiani põllumajandusliku tootmise ja põllumajandussaaduste töötlemisega kaasaskäivat ja ka uutest täiendavatest nõuetest lisanduvat suurt investeringuvajakut, on ka aastatel 2007–2013 põllu- ja metsamajanduse konkurentsivõime arendamisel kõige suurem osatähtsus põllumajanduse ja töötleva tööstuse ajakohastamisel.

Spetsiifilisemad eesmärgid on välja toodud alljärgnevates alapunktides:

Põllumajanduse ja põllumajandussaadusi töötleva tööstuse restruktureerimine/ajakohastamine

1. Arvestades, et põllumajandussektoris toodetud lisandväärtus on madalam valdavalt väiksemate põllumajandustootjate hulgas, on oluline nende konkurentsivõime tõstmine läbi mitmekesistamise ja/või tootmise laiendamise normaalse turuväljundiga sektorites. Sihtgrupiks antud tegevuse raames on eelkõige mikroettevõtted.
2. Arvestades, et põllumajandussektori investeringuvajak ohustab põllumajanduse konkurentsivõimet keskmises ja pikas perspektiivis ning konkurentsivõime vajab lähiaastatel hüppelist arengut, on oluline tähtsus pikaajalise tasuvusajaga infrastruktuuri ning ehitiste investeringutel. Seetõttu on esmatähtis toetada põllu- ja metsamajanduse infrastruktuuri arengut (maaparandus, sh metsakuivendus ja lupjamine ning põllumajandus- ja erametsamaale juurdepääs), samuti pika tasuvusajaga põllumajandusehitiste (laudad ja tootjarühmade ühishuve teenivad

tehnoloogilised rajatised) rekonstrueerimist ja ehitamist. Maaparandussüsteemide puhul on eesmärk korrastada programmiperioodi 2007–2013 lõpuks 85 000 ha maaparandussüsteeme.

3. Et pöörata põllumajanduses senisest enam tähelepanu keskkonnaaspektile, edendatakse põllumajandustehnika kasutamist, pidades silmas loomade heaolu parandamist ning keskkonnasõbralikumate maaviljelusmeetodite rakendamist.
4. Noorema põlvkonna põllumajanduses osalemise soodustamise kaudu aidatakse kaasa põlvkondade vahetusele ja põllumajandusettevõtjate vanuselise struktuuri paranemisele.
5. Tulenevalt täiendavast majanduslikust koostisest parima võimaliku tehnika rakendamisel toetab avalik sektor vajadusel põllumajandustootjate investeeringuid PVT kasutuselevõtuks.
6. Põllumajandussaadusi töötleva tööstuse madala keskkonnasäästlikkuse tõttu vajab enam tähelepanu keskkonnasäästliku tehnoloogia kasutuselevõtmine, mis on eelkõige suunatud keskkonnanõuete täitmisele (mh jäätmekäitluse valdkonnas). Eesmärk on saavutada keskkonnainvesteeringute osatähtsuse tõus sektori koguinvesteeringutes. Väikese ja keskmise suurusega ettevõtjatest (VKE) suuremate ettevõtjate puhul on investeeringud suunatud eeskätt suurema töötlusastmega, lõpptarbijale suunatud toodete osakaalu suurendamisele ettevõtja kogutoodangus ja -ekspordis.
7. Põllumajandusliku tootmise arengu seisukohast on oluline kohaliku tooraine kasutamine ja selle kõrgema väärtusega turustamine. Selleks tuleb tähelepanu pöörata põllumajandussaadusi töötleva tööstuse aktiivsemale tootearendustööle, et suurendada lisandväärtust ning parandada toote kvaliteeti. Et mitmetes nišisektorites (nt mahepõllumajandus) on probleemiks toodete turule jõudmine, tuleb ka seal tähelepanu pöörata kvaliteedile, tootearendusele ja turustamisele.
8. Et senisest paremini kasutada põllumajanduse ja metsanduse võimalusi taastuva tooraine (sh bioenergia) tootmisel mittetoiduks ning et luua täiendavaid töökohti maapiirkondades, soodustatakse põllumajanduses, metsanduses ja põllumajandussaadusi töötlevas tööstuses investeeringuid, mis on suunatud taastuvate mittetoidutoorainete (sh bioenergia toorainete) ning omatoodetud toorainest bioenergia tootmisele.
9. Võttes arvesse, et erametsandus omab maapiirkonna majandustegevuses tähtsat osa, on prioriteetne aidata kaasa erametsade majandusliku väärtuse parandamisele ja metsandussaadustele lisandväärtust andva majandustegevuse arendamisele ning muuta metsade majandamine pikemas perspektiivis konkurentsivõimelisemaks.

Innovatsioon ja nõustamine

10. Et hoogustada uute tehnoloogiate levikut, taastuva energia kasutamist ning eelkõige uute toodete ja säästlikumate tehnoloogiate rakendamist nii põllu- kui metsamajandussaaduste tootmisahelas ning välja selgitada ja parandada olukorda kvaliteediriskide osas, soodustatakse põllu- ja metsamajandussektori ning põllumajandus- ja metsandussaadusi töötleva tööstuse koostööd teadusasutustega. Toetatakse teaduse ja tootmis- ning töötlemissektori koostööd uute turujõuliste toodete (sh bioenergia) arendamisel. Innovatsiooni on kavas soodustada ka telgi läbivalt valikukriteeriumides eelistuste loomise kaudu.
11. Olulisel kohal on põllumajandustootjate, erametsaomanike ning põllumajandus- ja metsandussaaduste töötlejate nõuande- ja koolitussüsteemi kui teaduse ja tootmissektorite vahelise lüli arendamine ja nõuandeteenuse kasutamise toetamine.
12. Et tugevdada tootmisahelat (tootmine-töötlemine-kaubandus-tarbija) ja parandada põllumajandustootjate, sh eriti väiksemate põllumajandustootjate ning mahepõllumajandus- ja nišitoodete tootjate juurdepääsuvõimalusi turule läbi nende ühise majandustegevuse, sh turunduse hoogustamise, on kavas toetada tootjarühmade (põllumajandustootjate tulundusühistud) loomist

ja arendamist ning investeeringuid põllumajandustoodete töötlemiseks ja turustamiseks (sh piimanduse ja mahepõllumajanduse valdkondades).

3.2. Põllumajanduskeskkonna ja paikkonna säilitamine

Telg	2004–2006		2007–2013	
	Summa*	Osakaal	Summa	Osakaal
2. telg	1849,8	42,56%	4940,7	39%
Põllumajanduskeskkond	1113	60,17%	3007,2	61%
Natura	19,4	1,05%	627,3	13%
LFA	410,6	22,20%	837,3	17%
Muu			468,9	9%

*miljonit krooni

Aastatel 2007–2013 on põllumajanduskeskkonna ja paikkonna säilitamiseks suunatud rahaliste vahendite osakaal üldjoontes samal tasemel nagu perioodil 2004–2006.

Võttes arvesse, et MAK 2004–2006 põllumajanduse keskkonnatoetuse, ebasoodsamate piirkondade toetuse ja põllumajandusmaade metsastamise toetuse raames on võetud viieaastased kohustused, tuleb arengukavade järjepidevuse eesmärgil käesoleval perioodil finantseerida nimetatud kohustusi kuni nende lõppemiseni.

Sellest tulenevalt on prioriteetsed tegevused määratletud alljärgnevalt:

Põllumajanduskeskkond

1. Aastatel 2007–2013 on lisaks põllumajanduskeskkonna põhimeetme arendamisele kavas uute põllumajanduse keskkonnatoetuse tegevuste rakendamisel keskenduda spetsiifiliste keskkonnaküsimuste lahendamisele eelkõige veekeskkonna ja bioloogilise mitmekesisuse seisukohast, aidates seeläbi kaasa EL keskkonnapoliitika eesmärkide saavutamisele. Arvestades, et Eestis on mitmeid väärtuslikke maastikke, aidatakse kaasa bioloogilist ja maastikulist mitmekesisust säilitavatele tegevustele, eelkõige kõrge looduskaitse väärtusega pool-looduslike koosluste hooldamisele ning aidata kaasa Euroopa Parlamendi ja nõukogu veepoliitika raamdirektiivist (2000/60/EÜ) tulenevate nõuete täitmisele. Näiteks arvestades, et põllumajanduslik tootmine on teatavatel juhtudel nitraaditundlikule alale kontsentreerunud viljakate muldade tõttu, kuid samal ajal on tegemist kaitsmata põhjaveega pae- ja karstialaga, on vaja täiendavaid meetmeid sealse piirkonna hea keskkonnaseisundi saavutamiseks. Lisaks on kõrgema keskkonnariski tõttu vaja tagada vähetootlike investeeringute raames mullakaitsetegevuste jätkamine happeliste muldadega piirkondades. Vee- ja mullakaitsetegevustele aitab kaasa põllumajanduslikus tootmises parima võimaliku tehnika kasutuselevõtmine, põllumajanduse keskkonnatoetuse põhimeetme tõhustamine ning mahepõllumajanduse edendamine.
2. Et Eestis on mitmeid kultuuripärandi ja geneetilise mitmekesisuse seisukohast olulisi, kuid ohustatud tõuge, jätkatakse ohustatud tõugu loomade kasvatamise toetamist kuni nende

väljasuremisohu vähenemiseni. Lisaks ohustatud tõugudele pööratakse tähelepanu ka ohustatud sortide säilimisele.

3. Kultuuripärandi ja maastikulise ning bioloogilise mitmekesisuse säilitamiseks soodustatakse vähetootlike investeeringute raames kiviaedade taastamist. Programmiperioodi jooksul toetatakse ka mitmeliigiliste põõsariibade ning väikeste puudesalude rajamist põllumajandusmaale, millel on samuti positiivne mõju bioloogilisele ja maastikulisele mitmekesisusele.
4. Aastatel 2004–2006 rakendati põllumajanduslikuks tootmiseks vähesobivate põllumajandusmaade kasutusest välja viimist läbi põllumajandusmaa metsastamise. Vajadusel keskendutakse edaspidi kaitseriibade metsastamisele, et vältida erosiooniohtu ning säilitada vee hea seisund.
5. Kliimamuutuse leevendamisele kaasaaitamiseks on olulisel kohal taastuva energia kultuuride kasvatamine.

Vähemsoodsad piirkonnad

6. Arvestades, et Eestis moodustavad madala boniteediga põllumajanduslikuks tootmiseks vähemsobivad piirkonnad (LFA) 50% põllumajandusmaast, aidatakse kaasa nendel aladel põllumajandusega tegelevate ettevõtjate maakasutuse jätkamisele ja paikkonna säilitamisele.

Natura 2000 võrgustiku alad

7. Arvestades, et Natura 2000 võrgustiku alal on u 55 000 ha põllumajandusmaid, on bioloogilise ja maastikulise mitmekesisuse säilitamise seisukohast vajalik tagada nimetatud põllumajandusmaadel ning teatavatel tingimustel ka Natura 2000 võrgustiku erametsamaal looduskaitsealadest tulenevate kitsenduste ning ELi linnu- ja loodusdirektiivi nõuete täitmise tõttu saamata jäänud tulu.

3.3. Maapiirkondade elukvaliteet ja maamajanduse mitmekesistamine

Telg	2004–2006		2007–2013	
	Summa*	Osakaal	Summa	Osakaal
3. telg	236,3	5,44%	3005,7	21%
Mitmekesistamine/ majandusareng	136,1	57,60%	1803,4	60%
Põhiteenused/ infrastruktuur/ uuendamine	100,2	42,40%	1202,3	40%

* miljonit krooni

Spetsiifilised eesmärgid on välja toodud alljärgnevatel punktides:

Mitmekesistamine/majandusareng

1. Ettevõtluse olukorra parandamiseks keskendutakse ennekõike mikroettevõtete tegevuse arendamisele. Eelistatud on kohalikul ressursil põhinev mittepõllumajanduslik tootmine, maaturism, käsitööstus ja teeninduslik ettevõtlus, mis on otseselt seotud maapiirkonna elukvaliteedi parandamisega. Selle tulemusel suureneb tööhõive sekundaar- ja tertsiaarsektoris ning kompenseeritakse põllumajandusest vabanevad töökohad.

2. Soodustatakse eelkõige väiksemate põllumajandusettevõtete tegevuse mitmekesistamist muu maattevõtlusega väljaspool põllumajandust. Mitmekesistamine on suunatud eelkõige mikroettevõtetele, teatud tegevusvaldkondades (bioenergia) ka väikese ja keskmise suurusega põllumajandustootjatele. Tegevuse eesmärk on suurendada muu tulusa tegevusega tegelevate põllumajandustootjate arvu ja alternatiivsest tegevusest saadavaid sissetulekuid.
3. Eelistatakse investeeringuid, millega võetakse tootmises või teeninduses kasutusele mahajäetud rajatisi ja hooneid, sh mõisaid, aidates seeläbi kaasa tööhõivevõimaluste loomisele ja teenindussektori arengule.
4. Soodustatakse suurema investeerimismahuga projektide rakendamist, mille puhul on suurem tõenäosus, et investeeringu mõju maapiirkonna sotsiaalmajandusliku olukorra arengule on suurem ning positiivne nii laiemas kui ka kitsamas mõttes: piirkonna teiste ettevõtete tulude kasv, uute töökohtade loomine teistes ettevõtetes või organisatsioonides, loodusliku mitmekesisuse säilitamine, piirkonna turvalisuse tõstmine.

Põhiteenused/maapiirkonna infrastruktuur/uuendamine

5. Et teenus oleks pikema aja jooksul kättesaadav ning jätkusuutlik, peab maapiirkondade hõreasustuse tingimustes leidma uusi lahendusi, mis toimivad ka pikema ajaperioodi vältel, nagu multifunktsionaalsete teeninduskeskuste arendamine, mobiilsete lahenduste leidmine kaupade ja teenuste pakkumisel ning nüüdisaegse infotehnoloogia rakendamiseks eelduste loomine läbi lairiba internetiühenduste rajamise, võttes samas arvesse ka erivajadustega inimeste vajadusi.
6. Ennekõike soodustatakse investeeringuid, mis aitavad kaasa külade elukeskkonna, sh ajalooliselt väljakujunenud kooskämiskohtade (külaplatsid, hieed, kügeplatsid, avalikud spordirajatised) säilitamisele, taastamisele ja kvaliteedi parandamisele. Kohalike tegevusgruppide arenedes suunatakse vastavat tegevust järjest rohkem LEADER-otsustusprotsessi kaudu. Elukvaliteedi parandamise eesmärk on teenuste ebarahuldavast kättesaadavusest tuleneva rände vähendamine.

3.4. LEADER-telg

Telg	2004–2006		2007–2013	
	Summa*	Osakaal	Summa	Osakaal
4. telg	28,9	0,66%	1341,7	10%**
Kohalik suutlikkus	20,23	70%	134,1	10%
Kohalikud strateegiad	8,6	30%	1207,6	90%

* miljonit krooni

** saavutatakse sõltuvalt kohalike tegevusgruppide arengust

Et kaasa aidata piirkondlike erinevuste kasvu pidurdamisele ja soodustada kohalikku algatust elukvaliteedi parandamisel, on uuel perioodil LEADERi puhul kavas kasutada fokuseeritud lähenemist. Piirkondlike erinevuste näitajad (mh sissetulek leibkonna liikme kohta) võetakse aluseks ressursside jagamisel ning kaasfinantseerimise määrade ja valikukriteeriumide sätestamisel.

Kohalik suutlikkus

1. Kohalike tegevusgruppide arendamise ning nende strateegiate väljatöötamise eesmärk on saavutada kohalike tegevusgruppide toimimine suuremas osas maapiirkonnast.
2. Maapiirkonna arengus on väga oluline kohaliku kogukonna tugevus ja erinevate poolte omavaheline koostöö. Koostööd tuleb veelgi tugevdada, sest ettevõtlus üksi ei loo uusi töökohti ega vähenda probleeme maapiirkonnas. Ka mittetulundussektori roll uute töökohtade loomisel on tähelepanuväärne, mistõttu tuleb panustada ka selle arengusse.

Kohalikud strateegiad

3. Kohalikku eripära, sh loodus- ja kultuuripärandi säästlikku kasutamist ja tutvustamist, kogukonna tegevuste arendamist, tööhõive parandamist, kohaidentiteedi rõhutamist, sise- ja väliturismi potentsiaali kasutamist, omapära ja traditsioonide väärtustamist ning innovatiivseid lähenemisi kasutavate ja koostööle suunatud strateegiate elluviimine.
4. Kohalikes strateegiates eelistatakse tegevusi, mis on eelkõige suunatud 3. telje eesmärkide saavutamisele.

3.5. Kvantifitseeritud eesmärgid

Igale strateegiateljele on kindlaks määratud indikaatorid, et strateegia eesmärkide poole liikumist jälgida ja tegevuste tulemuslikkust hinnata. Indikaatorite abil mõõdetakse strateegia elluviimisega taotletavat mõju. Tulenevalt telgede spetsiifikast on sihtideks järk-järguline olukorra paranemine või olemasoleva olukorra säilitamine.

3.5.1. Üldine sotsiaal-majanduslik areng

Indikaator	Hetkeseis	2007*	2010*	2013*
Majandusareng (EL-25=100)	50,6% (2004)	61,2%	66,6%	72%
Tööhõive määr	64% (2005)	65,7%	66,7%	70%
Töötus	7,9% (2005)	6,9%	6,2%	5,6%

3.5.2. Konkurentsivõime

Koolitus ja haridus põllumajanduses	32,9%	39%	43%	47%
Vanuseline struktuur põllumajanduses (alla 35 a/ üle 55 a)	0,17 (2003)	0,18	0,19	0,20
Töövõljalikus põllumajanduses (tuhat eurot)	5,59 (2004)	6,60	8,35	8,40
Kapitali kogumahutus põhivarasse põllumajanduses (miljon eurot)	49,8 (2003)	77,3	82,4	85,4
Primaarsektori tööhõive areng (tuhat)	32,2 (2005)	30	27,5	25
Primaarsektori majandusareng (miljon eurot)	346,4 (2004)	387	419,2	452,8

Töövõljalikus toiduainetööstuses (tuhat eurot)	9,91 (2004)	13	16,5	21
Kapitali kogumahutus põhivarasse toiduainetööstuses (miljon eurot)	53,1 (2004)	61	65	70
Tööhõive areng toiduainetööstuses (tuhat)	17,7 (2004)	16,2	14,7	13,5
Toiduainetööstuse majandusareng (miljon eurot)	175,9 (2004)	190	197	203
Töövõljalikus metsanduses (tuhat eurot)	32,2 (2004)	37	51,5	66
Kapitali kogumahutus põhivarasse metsanduses (miljon eurot)	19,4 (2003)	22,3	31,1	39,7
Elatuspõllumajanduse osatähtsus uutes liikmesriikides (alla 1 ESÜ)	23043 (2003)	22000	22000	22000

3.5.3. Keskkond

Biooloogiline mitmekesisus: kõrge loodusväärtusega põllumajandusmaa (ha)	38000 (2004/05)	38000	38000	38000
Biooloogiline mitmekesisus: puuliikide koosseis	okaspuu	33,40%	33,40%	33,40%
	lehtpuu	26,30%	26,30%	26,30%
	segapuu	40,30%	40,30%	40,30%
Pinnas: pinnaseerosioonitundlikud piirkonnad (t/ha/aastas)	0,11 (2004)	0,11	0,11	0,11
Pinnas: mahepõllumajandus (tuhat ha)	49 (2005)	60	70	70
Kliimamuutus: taastuva energia tootmine põllumajanduses ja metsanduses (CO ₂ eq Gg)	606 (2003)	1000	1500	2000
Kliimamuutus: kasutuses olev põllumajandusmaa, mida kasutatakse taastuva energia tootmiseks (1000 ha)	0 (2004)	25,2	72	100
Kliimamuutus: põllumajandusest pärit kasvuhooonegaaside heitmed (CO ₂ eq Gg)	702 (2004)	702	702	702

3.5.4. Laiem maaelu areng

Muu tulusa tegevusega põllumajandustootjad	6,8% (2005)	7,4%	8,3%	9,2%
--	----------------	------	------	------

Mittepõllumajandussektori tööhõive areng	82,7% (2004)	85%	88%	91%
Mittepõllumajandussektori majandusareng (miljon eurot)	6903,6 (2003)	8835	10 284	11 733
Füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise areng	9,6% (2004)	10,2%	10,8%	11,4%
Turismi infrastruktuur maapiirkonnas	15 000 (2005)	15 200	15 800	16 400
Internetiga ühinemine maapiirkondades	33% (2006)	38%	49%	60%
Teenusektori areng	66% (2003)	66,4%	66,7%	70%
Pendelränne	50,7% (2004)	48%	45%	45%
Elukestev õpe maapiirkondades	6,7%	10%	12,5%	14%

3.5.5. LEADER

Kohalike tegevusgruppide areng (kohalike tegevusgruppidega hõlmatud elanikkond)	0% (2005)	25%	35%	35%
---	--------------	-----	-----	-----

* sihttase

4. Maaelu arengukavad ja rahaliste vahendite soovituslik jaotus

Maaelu arengukava	EAFRD eraldis, sh määruse 1290/2005 artikli 12(2) kohased summad	
	Lähemiseesmärgi piirkonnad (Eesti – siht 1 territoorium)	Muud piirkonnad
Kava (Eesti – üks piirkond)	100%	-
KOKKU: (eurot)	723 736 855	-

5. Strateegia kokkusobivus ühenduse maaelu arengu strateegiasuunistega ning täiendavus muude ühenduse rahastamisvahenditega

5.1. Strateegia kokkusobivus ühenduse maaelu arengu strateegiasuunistega ning seosed muu ühenduse poliitikaga

5.1.1. Strateegia kokkusobivus ühenduse maaelu arengu strateegiasuunistega

Põllumajanduse, põllumajandussaadusi töötleva tööstuse ja metsanduse arendamine toimub kooskõlas suunistega, olles suunatud eelkõige ettevõtete konkurentsivõime suurendamisele füüsilisse ja inimkapitali tehtavate investeeringute kaudu. Piimasektori restruktureerimist silmas pidades aidatakse kaasa piimandussektori restruktureerimisele. Samas pööratakse tähelepanu ka keskkonnasäästlikkusele, bioloogilisele mitmekesisusele ja taastuvale energiale, mille kaudu antakse panus ka keskkonnaseisundi parandamisse.

2. telje tegevused on suunatud eelkõige selliste põllumajandusliku tootmise viiside rakendamise soodustamisele, mis tagavad stabiilse keskkonnaseisundi ning maakasutuse piirkondades, kus see on oluline traditsiooniliste maastike kujunduses, ning Natura 2000 aladel. Seega on 2. telje eesmärgid suunistega kooskõlas. Peamist tähelepanu pööratakse bioloogilise mitmekesisuse ning traditsiooniliste põllumajandusmaastike säilitamisele, vee kvaliteedi tagamisele ning kliimamuutuste leevendamisele.

3. telje tegevused vastavad ühenduse suunistele, olles eelkõige suunatud tööhõivevõimaluste ja tööhõive kasvu tingimuste loomisele läbi maapiirkonnas asuvate mikroettevõtete tegevuse mitmekesistamise ja arendamise ning maapiirkonna esmateenuste arendamise, mis ühtlasi aitavad kaasa elukvaliteedi parandamisele maapiirkonnas. Elukvaliteedi parandamiseks toetatakse tegevusi, mis soodustavad külaelu taaselustamist ning parandavad lairiba internetiühenduste kättesaadavust. Majandustegevuse mitmekesistamine aitab kaasa ka üldisele konkurentsivõime eesmärgile, kasutusest väljas olevatele hoonetele uute lahenduste leidmine vähendab keskkonnariske.

4. telg on vastavalt suunistele suunatud senisest laialdasema otsustusõiguse andmisele kohalikule tasandile, soodustades era- ja avaliku sektori partnerluse tugevdamist ning toetades eelkõige kohalike arengustrateegiate väljatöötamist ja rakendamist, kusjuures eelistatakse 3. telje eesmärkidele suunatud tegevusi.

Tegevusi läbivalt luuakse eelistingimused noorte maale elama jäämise ja elama asumise soodustamiseks ning naisettevõtlike arenguks.

5.1.2. Strateegia seosed muu ühenduse poliitikaga

5.1.2.1. Ühenduse keskkonnapoliitika

MAS täidab kuendas ühenduse keskkonna tegevuskavas¹ kindlaksmääratud eesmärgid, eelkõige loodusliku mitmekesistamise soodustamise, vee- ja mullakaitse, kliimamuutuste ja õhusaaste leevendamise ning taimekaitsevahendite säästva kasutamise osas. Eestis vastutab keskkonnapoliitika rakendamise koordineerimise eest Keskkonnaministeerium.

Loodusliku mitmekesisuse tagamisele ning nõukogu linnudirektiivi² (79/409/EMÜ) ja loodusdirektiivi³ (92/43/EMÜ) eesmärkide täitmisele aitab kaasa Natura 2000 võrgustiku loomine. Vabariigi Valitsus on heaks kiitnud riikliku programmi "Eesti Natura 2000"⁴ ning Keskkonnaministeeriumi eestvedamisel on

¹ <http://europa.eu.int/comm/environment/newprg/>

² <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31979L0409:EN:HTML>

³ <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992L0043:EN:HTML>

⁴ [http://trip.rk.ee/cgi-in/thw?\\${BASE}=akt&\\${OOHTML}=rtd&TA=2000&TO=5&AN=1337&KP=2000-07-25](http://trip.rk.ee/cgi-in/thw?${BASE}=akt&${OOHTML}=rtd&TA=2000&TO=5&AN=1337&KP=2000-07-25)

koostamisel looduskaitse arengukava aastani 2035⁵. MAS toetab Natura 2000 aladel asuvatel põllumajandusmaadel keskkonناسäästlike tootmisviiside kasutamist, et tagada looduslik mitmekesisus.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu veepoliitika raamdirektiiv⁶ (2000/60/EÜ). Veekaitse ja -kasutuse üldised eesmärgid ning arengu põhisuunad on määratletud Eesti keskkonnastrateegias. Lisaks sellele juhendatakse rahvusvahelistest konventsioonidest ja kokkulepetest.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23.oktoobri 2000.a direktiiv (EÜ) nr 2000/60, millega kehtestatakse ühenduse veepoliitika alane tegevusraamistik, näeb ette keskkonnaeesmärkide saavutamise läbi veemajanduskavade rakendamise.

Vabariigi Valitsuse määruse alusel on Eestis kolm vesikonda ja kaheksa alamvesikonda, mille veemajanduskavades kavandatakse veekaitse ja -kasutuse abinõud. Põhja- ja pinnavee kaitseks nitraaditudlikul alal on Vabariigi Valitsuse 30. aprilli 2004. aasta korraldusega nr 318-k kinnitatud nitraaditudliku ala tegevuskava aastateks 2004–2008. Tegevuskava eesmärk on vee kvaliteedi parandamine või reostumise ennetamine. Tegevuskava toimimise tõhusust jälgitakse riikliku veeseire tulemuste alusel.

MAS aitab veepoliitika rakendamisele kaasa keskkonناسäästlike tootmisviiside, keskkonnateadlikkuse ja aktiivse ellusuhtumise edendamise kaudu.

Kuuenda ühenduse keskkonna tegevuskava üks osa on keskendunud mullakaitsele⁷. MAS aitab ühenduse mullakaitsestrateegia rakendamisele kaasa läbi keskkonناسõbralike tootmisviiside juurutamise ja põllumajandustootjatele keskkonناسõbralike mõtteviiside tutvustamise.

Ühenduse kliimamuutuse programmi (et täita Kyoto protokollist tulenevaid eesmärgi) elluviimiseks on Eestis Vabariigi Valitsuse 30. aprilli 2004. aasta korraldusega nr 317 kinnitatud “Kasvuhoonegaaside heitkoguste vähendamise riiklik programm aastateks 2003–2012”,⁸ MAS aitab ühenduse kliimamuutuse programmi rakendamisele kaasa, toetades parima võimaliku tehnika soetamist.

Ühenduse programmi “Puhas õhk Euroopa jaoks”⁹ elluviimisele aitab MAS kaasa keskkonناسõbralike tootmisviiside juurutamise ja põllumajandustootjatele keskkonناسõbralike mõtteviiside tutvustamise ning sõnniku- ja virtsahoidlate ehitamise ja rekonstrueerimise toetamise kaudu.

Taimekaitsevahendite säästva kasutamise¹⁰ tagamisele aitab MAS kaasa keskkonناسõbralike tootmisviiside juurutamise ja põllumajandustootjatele keskkonناسõbralike mõtteviiside tutvustamise kaudu.

5.1.2.2. Ühenduse metsandusstrateegia

MAS on kooskõlas ELi metsandusstrateegiaga¹¹ ja “Eesti metsanduse arengukavaga aastani 2010”¹². Vastavalt metsandusstrateegiale tuleb pöörata tähelepanu metsade jätkusuutlikule majandamisele, kindlustades samal ajal metsandustööhõive ning metsa funktsioonide ja väärtuste säilitamise. MASi kaudu metsanduse konkurentsivõime kasvule kaasa aidates antakse panus metsade säästlikku majandamisse ja tagatakse metsade multifunktsionaalse rolli säilimine.

⁵ <http://www.hot.ee/looduskaitsearengukava/>

⁶ http://europa.eu.int/eur-lex/lex/Result.do?T1=V3&T2=2000&T3=60&RechType=RECH_naturel&Submit=Search

⁷ <http://europa.eu.int/comm/environment/soil/index.htm>

⁸ <http://www.envir.ee/983>

⁹ <http://europa.eu.int/comm/environment/air/cape/>

¹⁰ <http://europa.eu.int/comm/environment/ppps/home.htm>

¹¹ http://europa.eu.int/comm/agriculture/consultations/forestry/index_en.htm

¹² <http://www.envir.ee/2391>

5.1.2.3. Innovatsioon

Valminud on Eesti teadus- ja arendustegevuse strateegia aastateks 2002–2006 “Teadmistepõhine Eesti I”¹³ ning valmimas on uus Eesti teadus- ja arendustegevuse strateegia aastateks 2007–2013 “Teadmistepõhine Eesti II”. Innovatsioonile on suunatud ka “Eesti majanduskasvu ja tööhõive tegevuskava aastateks 2005–2007”¹⁴, “Elukestva õppe strateegia 2005–2008”¹⁵, “Kõrgharidusstrateegia 2005–2008”¹⁶ ning Vabariigi Valitsuse strateegiadokument “Eesti edu 2014”¹⁷.

MAS aitab innovatsiooniga seotud eesmärkide elluviimisele kaasa, soodustades põllumajanduse ja töötleva tööstuse ning teadusasutuste koostööd uute toodete ja tehnoloogiate arendamisel ja efektiivsuse tõstmisel.

5.1.2.4. Informatsioon ja kommunikatsioon (ITC)

MAS on kooskõlas Euroopa Liidu infoühiskonna strateegiaga¹⁸, Komisjoni teatisega Nõukogule ja Euroopa Parlamendile “Parem juurdepääs kaasajasele info- ja sidetehnoloogiale maapiirkondades”¹⁹ ning konkurentsivõime ja innovatsiooni raamprogrammi infoühiskonna osaga. MAS aitab ELi eesmärkide saavutamisele kaasa eelkõige läbi 3. telje tehtavate tegevuste, mille raames avatakse maapiirkonnas avalikke internetipunkte ja parandatakse sellega üldist ligipääsu infole ning sideteenustele, samuti parandatakse lairiba internetiühenduste kättesaadavust.

5.1.2.5. Mahepõllumajandus

MAS on kooskõlas ELi mahepõllumajanduse arengukavaga²⁰ ning Eesti mahepõllumajanduse arengukavaga 2007–2013²¹. MAS aitab nimetatud arengukavade rakendamisele kaasa eelkõige keskkonnasõbralike tootmisviiside juurutamise ja põllumajandustootjatele keskkonnasõbralike mõtteviiside tutvustamise ning mahepõllumajandussaaduste töötlemise ja turustamise arendamise kaudu.

5.1.2.6. Bioenergeetika

MAS on kooskõlas ühenduse biomassi²² tegevuskavaga, aidates bioenergia tootmise investeringuid soodustades (põllumajanduse ja metsanduse taastuvat ressursipotentsiaali kasutades) kaasa energiavarustuse mitmekesistamisele, kliimamuutuste vastu võitlemisele, sõltuvuse vähenemisele fossiilsetest kütustest ning alternatiivsete töökohtade loomisele maapiirkonnas. Lisaks aitab MAS kaasa ühenduse biokütuste direktiivis toodud biokütuste turuosa eesmärkide saavutamisele²³. Taastuvate ja alternatiivsete energiaallikate, sh biomassi tootmise toetamine on struktuurifondide oluline prioriteet. Kõnealused fondid võivad toetada põllumajandustootjate ümberõpet, seadmete hankimist biomassi tootjatele, investeringuid biokütuste ja muude materjalide tootmisrajatistesse ning elektri- ja kaugkütetootjate ümberlülitumist biomassile.

5.1.2.7. Ühine kalanduspoliitika

MASi peamised kokkupuutepunktid Euroopa Kalandusfondist (EFF) rahastatava kalanduspoliitikaga on eelkõige rannikupiirkondade jätkusuutlikus arengus. Rannakalurite tüüpiline elukoht on rannikupiirkondade maa-asulad, kus tegeletakse aktiivselt ka põllumajandusliku tootmisega või lisategevusena muu maaettevõtlusega. Demarkatsioonipõhimõttena on kavas reeglina välistada mitmekesistamise toetamine põllumajandusest kalandusse ja vastupidi, seda eriti normaalse turuväljundita või piiratud ressursiga (püügi ja tootmiskvoodid) tootegruppides. Administratiivsel tasandil välistatakse projektide topeltfinantseerimine. Ühise kalanduspoliitika üks eesmärk on kalandusega seotud piirkondade

¹³ <http://www.riigikantselei.ee/failid/TAstrateegia.pdf>

¹⁴ http://www.riigikantselei.ee/failid/2005_10_13_MTTK_L_pp.pdf

¹⁵ <http://www.hm.ee/uus/hm/client/download.php?id=1942>

¹⁶ <http://www.hm.ee/uus/hm/client/download.php?id=1938>

¹⁷ <http://www.riigikantselei.ee/?id=4270>

¹⁸ http://europa.eu.int/information_society/eeurope/i2010/index_en.htm

¹⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0103:FIN:ET:PDF>

²⁰ http://europa.eu.int/comm/agriculture/qual/organic/plan/index_en.htm

²¹ <http://www.agri.ee/index.php/15589/>

²² http://europa.eu.int/comm/energy/res/biomass_action_plan/doc/2005_12_07_comm_biomass_action_plan_et.pdf

²³ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0030:ET:HTML>

jätksuutliku arengu julgustamine ja elukvaliteedi parandamine. Kalandus ja maaelu on nendes piirkondades osa integreeritud kohaliku arengu lähenemisest. Selle keskmes on kohalike tegevusgruppide poolt väljatöötavad ja rakendatavad kohalikul arengul põhinevad strategiad. Kohalike tegevusgruppide ja rannikupiirkondade tegevusgruppide kattuvuse korral on nõudeks erinevate strateegiatega koostamine EFFi ja EAFRD vahendite haldamiseks.

5.2. Vastastikune täiendavus ÜPP ja muude ühenduse rahastamisvahenditega

5.2.1. Vastastikune täiendavus ÜPPga

Lisaks põllumajanduspoliitika põhieesmärkidele suurendada põllumajanduse tööviljakust ja tagada põllumajandustootjatele õiglane elatustase, pööratakse kasvavat tähelepanu maaelu arendamisele, toidu kvaliteedile, keskkonnakaitsele ja loomade heaolule. Need eesmärgid on kooskõlas nii ELi kui Eesti põllumajanduspoliitika sihtidega. MAS täiendab põllumajanduspoliitikat 1. telje kaudu läbi põllumajandusettevõtete konkurentsivõime parandamise, 2. telje kaudu läbi stabiilse keskkonnaseisundi säilitamise ning põllumajandusliku maakasutuse tagamise piirkondades, kus see on oluline traditsiooniliste maastike kujunduses, ning 3. telje kaudu läbi laiema maaelu arendamise, mis on suunatud eelkõige külaelu edendamisele. Lisaks aitab MAS kaasa ÜPP reformi elluviimisele nõuande- ja teabevahendite edendamise kaudu.

5.2.2. Vastastikune täiendavus muude ühenduse rahastamisvahenditega

5.2.2.1. Koordinaatsioonimehhanism

Euroopa Sotsiaalfondi (ESF), Euroopa Regionaalarengu Fondi (ERF) ja Ühtekuuluvusfondi rahade kasutamiseks koostatakse Rahandusministeeriumi koordineerimisel riiklik strateegiline tugiraamistik. Sellele eelneb Riigi Eelarvestrateegia 2007–2010 (RES) koostamine, mis hõlmab kogu riigieelarve planeerimist, sh ELi fondide kaasrahastamist (ESF, ERF, Ühtekuuluvusfond, EFF, EAFRD). Riigi Eelarvestrateegias esitatakse eelarvepoliitilised põhimõtted, Vabariigi Valitsuse tegevuse peamised eesmärgid, majandusolukorra analüüs, majandusarengu prognoos ning muu finantsjuhtimiseks oluline informatsioon. RESi koostamine toimub kõikide ministeeriumide tihedas koostöös, mille üks eesmärk on tagada riikliku poliitika kooskõla ning erinevate finantseerimisallikate vastastikune täiendavus. Strateegias kokkulepitud põhimõtted on koostatavate arengukavade (mh struktuurivahendite kolm valdkondlikku rakenduskava ning maaelu ja kalanduse strategiad ja arengukavad) alus.

Järgmisel Euroopa Liidu eelarveperioodil aastatel 2007–2013 ei kuulu põllumajanduse ja kalanduse toetamiseks ettenähtud Euroopa Liidu fondid enam struktuurifondide alla. Seetõttu kavandatakse nende kasutamist uuel perioodil eraldi struktuurivahenditest, kuigi samuti Riigi Eelarvestrateegia 2007–2010 väljatöötamise raames.

Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondi, Euroopa Kalandusfondi ja struktuurivahendite vahel on tihedad seosed toetavate tegevuste osas. Kui struktuurivahendid on piirkonnas (Eesti puhul kogu riigis) suunatud mitmetele valdkondadele, siis maaelu arengu fond ja kalandusfond on suunatud konkreetselt põllumajanduse ja kalanduse arengu toetamisele. Sellest hoolimata kavandatakse nende kõigi vahenditest tegevusi nt tööhõive suurendamiseks, ettevõtluse arengu soodustamiseks, elukeskkonna parandamiseks jne. Samuti toetavad struktuurivahendite kaasabil teostatavad tegevused olukorra paranemist maa- ja rannapiirkondades ning vastupidi.

Sellise tiheda seose tõttu on tegevuste dubleerimise vältimiseks ja sünergia võimaldamiseks vaja tähelepanu pöörata nii vahendite kavandamisel kui hilisemas kasutamise faasis tegevuste omavahelisele koordineerimisele.

Planeerimisel on koordineerimismehhanismid:

- dokumentide koostamise eest vastutavate ministriumide esindajate osalus teiste vahendite planeerimises – Põllumajandusministriumide esindajad osalevad struktuurivahendite planeerimises (sh ministriumidevahelises töörühmas) ning Rahandusministriumide esindajad Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondi ja Euroopa Kalandusfondi vahendite planeerimises;
- pidev infovahetus vastutavate ministriumide vahel, samuti Põllumajandusministriumide ja teiste ministriumide vahel;
- erinevate välisvahendite planeerimise integreerimine ühtse ja tervikliku Riigi Eelarvestrateegia koostamise protsessi, mistõttu eelarveliste otsuste tegemisel vaadatakse kõiki vahendeid koos ning vajadusel harmoneeritakse nende kasutamist.

Edasise rakendamise raames on koordineerimismehhanismid:

- rahaliste vahendite kavandamine iga-aastaselt riigieelarvetesse toimub ühtselt ja terviklikult Riigi Eelarvestrateegia iga-aastase koostamise protsessi raames;
- seirekomisjonide koosseisu kuuluvad kõik seotud ministriumid ja majandus- ja sotsiaalpartnerid, sealhulgas on Põllumajandusministrium rakenduskavade seirekomisjoni liige ning seotud ministriumid ja Rahandusministrium Eesti maaelu arengukava 2007–2013 ning Euroopa Kalandusfondi 2007–2013 rakenduskava seirekomisjonide liikmed;
- kõikidele ministriumidele on tagatud juurdepääs õigusaktide eelnõudele elektroonilise õigusaktide kooskõlastamise süsteemi kaudu, mis võimaldab neid arvesse võtta omapoolsetel õigusaktide koostamisel;
- heakskiidetud projektide loetelude avalikustamine, mis annab ülevaate reaalsetest toetustest;
- valdkonna- ja strateegiaülest hindamiste korraldamine.

5.2.2.2. Täiendavus ühenduse rahastamisvahenditega

Oluline on arvestada, et mõne teise sihtgruppidele panustavad suuremal määral muud ELi eelarvest kaasfinantseeritavad programmid ning ka riigieelarve. MAKi meetmed ei ole suunatud kõigile hetkeolukorra analüüsis väljatoodud probleemidele, mille lahendamine on muude ELi fondide või riigieelarvealaste funktsioonide kaudu.

Põllumajanduse kui majandusharu üldist majandusruumi (eksporditoetused, sekkumismeetmed, otsetoetused, teavitamis- ja edendamismeetmed, veterinaarmedetmed jmt.) toetatakse Euroopa Põllumajanduse Tagatisfondist (EAGF).

Üldine ettevõtluskeskkond, infoühiskond, transpordi infrastruktuur ja energeetika arendamine on toetatavad Euroopa Regionaalarengu Fondi (ERF) ja Ühtekuuluvusfondi tegevuste rahastamiseks koostatava majanduskeskkonna arendamise rakenduskava raames. Demarkatsioon maapiirkonna ettevõtluse osas seisneb selles, et MAKi kaudu ei toetata ettevõtete stardiabi ning EAFRD sihtgrupp on mikroettevõtted, ERFi ja ESFi sihtgrupp aga väike- ja keskmised ettevõtted.

Haridust, teadus- ja arendustegevust ning tervishoiu ja hoolekande infrastruktuuri arendamist toetatakse ERFist elukeskkonna arendamise rakenduskava kaudu, samuti ELi teadusprogrammidest (sh põllumajandus- ja metsandusharidus, põllumajanduskoolid, praktikabaasid). MAK keskendub antud valdkonnas eelkõige nõuandesüsteemide ja koolitusele.

Haridust, teadus- ja arendustegevust, tööturu arendamist (ka maapiirkondade laiem tööhõive), ettevõtluse ja haldussuutlikkuse tõstmist rahastatakse inimressursi arendamise rakenduskava kaudu, kasutades selleks Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) vahendeid. Tööhõive osas on MAKi roll eelkõige soodsate tingimuste loomine tööhõive suurendamiseks.

Veemajandus, jäätmeääditus, looduse mitmekesisus ja loodusvarade säästlik kasutamine, keskkonnateadlikkus, keskkonnaseire, piirkondade konkurentsivõime tugevdamine ja kohalike avalike teenuste arendamine on toetatavad Ühtekuuluvusfondi ja ERFi kaudu elukeskkonna arendamise rakenduskava raames. Looduse mitmekesisust toetatakse ka spetsiifiliste loodushoiuprogrammide (nt

LIFE) kaudu. Kohalike teenuste osas on demarkatsioon tagatud seeläbi, et MAKi toetused on suunatud kohalikule tasandile, antud rakenduskava toetab kohalikkude elukeskkonda aga valla ja vallalausel tasandil. Täiendavus on tagatud ka sihtgruppide kaudu, MAKi meetmed on suunatud era- ja mittetulundussektorile, elukeskkonna arendamise rakenduskava meetmed aga peamiselt kohalikele omavalitsustele.

Lairiba internetiühendust toetatakse Majanduskeskkonna arendamise rakenduskava prioriteetse suuna „Infoühiskonna edendamine“ raames infoühiskonna kontekstis, Elukeskkonna arendamise rakenduskava prioriteetse suuna „Pirkondade terviklik ja tasakaalustatud areng“ raames regionaalarengu kontekstis ning Maaelu arengukava 2007-2013 raames maaelu arengu kontekstis, tagades seeläbi lairiba internetiühenduste osas demarkatsiooni. Vastavalt keskendub Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium üle-Eestilisele lairiba võrgule, Siseministeerium regionaalsete ebavõrdsuste kaotamisele lairibale juurdepääsu osas ning Põllumajandusministeerium nendele asulatele, mis asuvad hõredasti asustatud piirkondades.

6. Maaeluvõrgustik

Nõukogu määruse (EÜ) nr 1698/2005 artiklite 66 ja 68 alusel luuakse Eestis riiklik maaeluvõrgustik.

Riikliku maaeluvõrgustiku tegevusse kaasatakse kavast kasusaajaid esindavad ühendused ja organisatsioonid ning piirkondlikult ja riiklikult maaelu arengukava rakendamise ja maaelu arendamisega seotud organisatsioonid ja asutused, keda kava eesmärgid puudutavad: Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda; põllumajandustootjate ning talunike ühendused, sh noortalunike ühendus, toidukvaliteedi võrgustiku ühendused (näiteks mahepõllumajandustootjate esindus); metsaomanike ühendused; põllumajandussaadusi töötleva tööstuse ja metsatööstuste ühendused; põllumajandus- ja metsamajandusvaldkonna nõustajate ühendused; maaparandusühistute ühendused; põllumajandus- ja metsandusvaldkonna koolitusasutused; põllu- ja metsamajandusvaldkonna õppe- ja teadusasutused; keskkonnakaitseorganisatsioonid; Natura 2000 võrgustiku asutus; maapiirkonnas väikeettevõtlike arendamise ühendused; maaturismi ettevõtjate ühendused; kultuuripärandi kaitse ühendused; külaliskumise, noorte ja naiste jm sotsiaalse kaasamisega tegelevad ühendused maapiirkonnas; maatevõtlike ja maapiirkonna arengu valdkonna nõustamis-, koolitus-, õppe- ja teadusasutused; kohalikud tegevusgrupid ja nende vabatahtlikud võrgustikud jt.

Maaeluvõrgustiku juhtimine ja haldamine toimub Põllumajandusministeeriumi valitsemisalas tegutseva ministeeriumi hallatava riigiasutuse Maamajanduse Infokeskus kaudu. Maaeluvõrgustik toimib nii interaktiivse veebikeskkonna kui ka korraliselt maaelu arengu võrgustikus osalejatele korraldatavate kohtumiste, seminaride ja töötubade näol.

Maaeluvõrgustiku ülesanded Eesti tasandil on vastava pädevuse vahetamine ning tugi maaelu arengu poliitika rakendamisel, seire ja hindamise korraldamisel ning teabevahetuse koordineerimisel kohalikul, riiklikul ja Euroopa tasandil:

- maaelu arengu strateegia ja kava rakendamisel positiivsete kogemuste ja uudsete lähenemiste määratlemine, analüüs ja teabevahetus;
- maaeluvõrgustiku tegevuse, kogemuste ja oskusteabe vahetuse korraldamine;
- kohalike tegevusgruppide koolitusprogrammi koostamine;
- tugi siseriiklikuks ja riikidevaheliseks koostööks, sh vastava veebilehe loomine ja haldamine; koolituste, seminaride jm ürituste korraldamine, koostööpartnerite leidmine ja ekspertide andmebaasi loomine, kohalike tegevusgruppide nõustamine jne.

Maaeluvõrgustiku ülesannete täitmisel lähtutakse nõukogu määruse (EÜ) 1698/2005 artikli 68 lõike 2 punktis b nimetatud tegevuskavast. Maaeluvõrgustikku finantseeritakse maaelu arengukava tehnilise abi vahenditest. Võrgustiku juhtimiseks ja tegevuskava täitmiseks kavandatakse eelarve ei ületa aastas 10 mln krooni (640 000 eurot). Võrgustiku haldamiseks on kavas kasutada 25% võrgustiku eelarvest.